

Hız. ÂiŖe'den Rivayette Bulunan Kadın Raviler ve Rivayetleri Üzerine Bir İnceleme (İbn Mâce'nin Sünen'i Özelinde)

An Analysis of Female Transmitters and Their Narrations from 'Ā'isha (ra): The Case of Sunan Ibn Mājah

Musa Erkaya* - Ramazan EriŖgen**

Abstract: This study examines the scholarly position of women in early Hadith transmission through the lens of 'Ā'isha bint Abī Bakr's circle of students. Focusing on *Sunan Ibn Mājah*, it identifies female transmitters who narrated from 'Ā'isha and analyzes their scholarly contributions through isnād structures, thematic content, and classical *jarh* and *ta'dil* evaluations. The main objective is to demonstrate the historical role and transmission reliability of female *muḥaddithāt* as foundational agents within the Hadith tradition. The study employs a quantitative and qualitative data analysis method, examining all isnād chains in *Sunan Ibn Mājah* to identify female narrators transmitting directly or indirectly from 'Ā'isha. Biographical profiles, critical evaluations, and narration content were analyzed and quantified, followed by comparative assessment with other canonical collections within the *al-Kutub al-Sittah*. Findings reveal 22 female transmitters associated with 56 narrations from 'Ā'isha, approximately 45% of which were transmitted exclusively via 'Amrah bint 'Abd al-Raḥmān. Thematically, these reports focus on ritual purity, worship, gender-specific legal rulings, family ethics, and moral conduct. While 40% of the narrations are classified as *Ŗaḥīḥ* or *ḥasan*, 60% involve weak transmitters. Nonetheless, the majority of these women were evaluated as *thiqah* (trustworthy) or *ḥujjah* (authoritative) in classical *rijāl* literature. The findings underscore the active scholarly agency of female transmitters—not merely as narrators but also as legal authorities and custodians of Hadith. 'Ā'isha's intellectual legacy was transmitted intergenerationally through her female students, evidencing the continuity of women's participation in Islamic knowledge production. These results invite a gender-aware reassessment of classical Hadith historiography and epistemology.

Structured Abstract: This study aims to examine the role of women in the science of ḥadīth through the scholarly legacy of 'Ā'isha bint Abī Bakr (ra) and to identify the female transmitters who narrated from her within *Sunan Ibn Mājah*. The research seeks to analyze these women both quantitatively and qualitatively, focusing on their reliability, transmission patterns, and contribution to the preservation of prophetic traditions.

* Sorumlu Yazar: Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü
Corresponding Author: Assoc. Prof. Dr., Selçuk University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3961-2659>

musa.erkaya@selcuk.edu.tr

** Doktora Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Ph.D. Student, Selçuk University, Social Sciences Institute, Department of Basic Islamic Sciences

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8374-2445>

ramazan_erisgen_23@hotmail.com

Cite as/ Atıf: Erkaya, M. & EriŖgen, R. (2025). Hız. ÂiŖe'den rivayette bulunan kadın raviler ve rivayetleri üzerine bir inceleme (İbn Mâce'nin sünen'i özelinde). *Turkish Studies - Religion*, 20(Ö1), 139-165. Ankara Bilim University Publications. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.87957>

Received/GeliŖ: 23 October/Ekim 2025

Accepted/Kabul: 15 December/Aralık 2025

Published/Yayın: 20 December/Aralık 2025

Checked by plagiarism software

The study employs a qualitative analytical approach combined with quantitative data extraction. All isnād (chain of transmission) entries in Sunan Ibn Mājah that include ‘Ā’isha as a source were examined. Female transmitters were identified, and their biographical data, reliability evaluations (jarḥ wa-ta’dīl), and thematic contents were analyzed. The results were tabulated and compared with the other five canonical collections of ḥadīth (al-Kutub al-Sittah) to determine the scope of their scholarly presence.

‘Ā’isha is reported to have taught over 200 students, 118 of whom were women. Within Sunan Ibn Mājah, 22 female transmitters were identified who narrated from ‘Ā’isha. These transmitters collectively provided 56 narrations, 25 (44.6%) of which were transmitted through ‘Amra bint ‘Abd al-Raḥmān, making her the most prolific female student of ‘Ā’isha. The remaining 31 narrations were distributed among 21 women, averaging 1.4 narrations per transmitter. Thematic distribution of narrations: Rituals and purification (35%). Female-specific jurisprudence (menstruation, ghusl, modesty) (25%). Ethical and devotional themes (20%). Family and social relations (15%). Other topics (5%). Reliability assessment shows that approximately 40% of these narrations are ṣaḥīḥ (authentic) or ḥasan (good), while 60% contain weak transmitters. The majority of these women were graded as “thiqah” (reliable) or “ḥujjah” (authoritative) by classical critics such as Yaḥyā ibn Ma‘īn, al-‘Ijlī, and Ibn Ḥibbān. Many narrations transmitted by these women also appear in other canonical collections: ‘Amra bint ‘Abd al-Raḥmān alone has 40 narrations in al-Bukhārī, 39 in Muslim, 38 in Abū Dāwūd, 14 in al-Tirmidhī, and 52 in al-Nasā’ī. Key examples include: Hafṣa bint ‘Abd al-Raḥmān’s narration on the ‘aqīqah (sacrifice for a newborn), Mu‘ādhah al-‘Adawiyya’s reports on menstruation and fasting, Ṣafīyya bint al-Ḥārith’s narration on modesty and head covering, Ṣafīyya bint Abī ‘Ubayd’s narration on the prohibition of silver vessels.

The findings demonstrate that female transmitters played an active and indispensable role in the transmission and authentication of ḥadīth. The women who studied under ‘Ā’isha were not mere transmitters but also jurists, teachers, and intellectual authorities. Historical accounts - such as Caliph ‘Umar ibn ‘Abd al-‘Azīz’s directive to collect the narrations of ‘Amra bint ‘Abd al-Raḥmān - confirm their recognized scholarly authority.

Thematic comparison reveals that female transmitters predominantly conveyed ḥadīths related to family life, ritual purity, ethics, and domestic matters, whereas male transmitters often focused on political and legal themes. This differentiation illustrates that the early Islamic scholarly milieu was intellectually pluralistic and that both genders contributed complementary perspectives to the ḥadīth corpus.

The quantitative and qualitative analyses show that ‘Ā’isha’s intellectual legacy was preserved and transmitted primarily through her female students. The presence of 22 verified women transmitters in Sunan Ibn Mājah confirms that the early ḥadīth tradition was not exclusively male-dominated but rather balanced and inclusive.

The authenticity levels, thematic diversity, and intertextual presence of these narrations across al-Kutub al-Sittah reaffirm the epistemological value of women in ḥadīth transmission. These women served as crucial links in preserving the Prophetic tradition and shaped the legal and ethical dimensions of Islamic scholarship.

Ultimately, this study highlights that the women trained by ‘Ā’isha were not passive carriers of information but active producers of religious knowledge. Their participation reinforces the view that early Islamic scholarship was a collaborative, gender-inclusive enterprise. The results contribute to the reevaluation of classical ḥadīth studies in contemporary research, emphasizing women’s scholarly visibility and authority throughout Islamic intellectual history.

Keywords: Hadith, Ibn Mājah, al-Sunan, ‘Ā’isha, Female Muhaddithāt, ‘Amrah bnt. ‘Abd al-Raḥmān.

Öz: Bu çalışma, erken dönem hadis rivayetinde kadınların ilmi konumunu Hz. Âişe’nin rivayet halkası bağlamında ele almakta, *İbn Mâce’nin Sünen’i* özelinde Hz. Âişe’den rivayette bulunan kadın râvîleri tespit ederek bu râvîlerin ilmi katkılarını isnad yapısı, rivayet içeriği ve cerh-ta’dil değerlendirmeleri çerçevesinde analiz etmektedir. Araştırmanın temel amacı *Sünen* özelinde kadın muhaddislerin hadis ilminin kurucu unsurlarından biri olarak tarihsel rollerini ve rivayet güvenilirliklerini ortaya koymaktır. Yöntem olarak nicel ve nitel veri analizi benimsenmiş, *Sünen*’deki tüm isnadlar taranarak Hz. Âişe’den doğrudan veya dolaylı rivayet eden kadın râvîler belirlenmiştir. Bu râvîler hakkında biyografik inceleme, cerh-ta’dil tespiti ve rivayet

İçerik çözümlemesi yapılmış; elde edilen veriler nicel olarak tablolştırılmış ve Kütüb-i sitte'nin diğer kaynaklarıyla karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada 22 kadın râviye isnad edilen 56 hadis tespit edilmiş, bunların yaklaşık % 45'inin yalnızca 'Amre bnt. Abdurrahman kanalıyla rivayet edildiği görülmüştür. Rivayetlerin tematik dağılımı ibadet, tahâret, kadınlara özgü hükümler, ailevi ilişkiler ve ahlâk merkezlidir. Rivayetlerin % 40'ı *sahih* veya hasen kabul edilirken, % 60'ı *zayıf* râvî içermektedir. Ancak râvîlerin büyük bölümü klasik cerh-ta'dîl kaynaklarında *sika* veya *hüccet* olarak değerlendirilmiştir. Ulaşılan sonuçlar, kadın râvîlerin sadece isnad zincirinde yer alarak değil, ilmî otorite ve müftülük rolleriyle de hadis geleneğine kurucu katkı sağladıklarını göstermektedir. Hz. Âişe'nin ilmî mirası, kadın öğrencileri aracılığıyla sonraki kuşaklara intikal etmiştir. Bu süreç, kadınların erken İslâmî bilgi üretimi ve aktarımındaki sürekliliğini belgelemektedir. Söz konusu bulgular, klasik hadis literatürünün yeniden değerlendirilmesine imkân sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, İbn Mâce, Sünen, Hz. Âişe, Kadın muhaddisler, 'Amre bnt. 'Abdurrahman.

Giriş

Hadis ilminde, özellikle İbn Mâce'nin *Sünen* adlı eseri bağlamında Hz. Âişe'den hadis rivayet eden kadın râvîlerin tespiti ve bu râvîlerin hadis ilmine katkılarının incelenmesi, isnad ilminin kritik yönlerinden biri olan râvî tespiti ve cerh-ta'dîl analizleri açısından büyük önem arz eder. Hadis rivayet zincirlerinin meşruiyeti ve metin orijinalliğinin sağlanması, sadece isnad zincirlerindeki râvîlerin güvenilirlik derecelerinin belirlenmesiyle değil aynı zamanda ilmî halkanın toplumsal cinsiyet bağlamında da değerlendirilmesiyle mümkün olabilir. Bu nedenle, kadın muhaddislerin isnad zincirlerindeki rolleri ve rivayet ettikleri hadislerin metin ve bağlam analizleri, hadis ilminde üzerinde daha fazla mesai harcanması gereken bir alan olarak öne çıkabilir.

Türkiye'de kadın muhaddislerin hadis ilmine katkılarını konu alan araştırmalar son yıllarda artış göstermiştir. Bu bağlamda Nusrettin Boilelli'nin *Kadınların Hadis İlmindeki Yeri* adlı kitabı ile Mehmet Eren'in *Kadınların Hadis İlmine Katkıları* adlı makalesi kadınların hadis ilmindeki genel statüsünü tartışmaktadır. Sehal Deniz Varlık Kotan'ın *Kadın Sahâbîlerin Rivayetlerinin Değerlendirilmesi* adlı doktora tezi, sahabî kadın râvîlerin rivayetlerine odaklanarak isnad ve metin açısından değerlendirme yaparken, Şule Soyal Şenol'un *Kadın Tâbiî Râvîlerin Hadis İlmindeki Yeri* adlı doktora tezi, tâbiîn dönemindeki kadın râvîlerin cerh ve ta'dîl bağlamında analizini içermektedir. Pınar Uslan'ın *Hz. Âişe'nin Bayan Öğrencileri* isimli yüksek lisans çalışması, Hz. Âişe'nin ilim halkası içindeki kadın râvîlere yönelik önemli bir yaklaşım sergilemekle birlikte, isnad zinciri yapısı ve rivayetlerin muhteva dağılımı üzerinde sınırlı durmaktadır. Ayrıca Sinan Erdim'in *Buhârî'nin el-Câmi'us-Sahîh'inde Rivâyeti Bulunan Kadın Sahâbîler*, Sehal D. Varlık'ın *Ahmed b. Hanbel ve Tayâlisî Müsned'lerinde Rivâyeti Bulunan Kadın Sahâbîlerin Rivayetlerinin Değerlendirilmesi* ve Rabia Kurt'un *Münzirî'nin Hadis Aldığı Kadın Hocaları Hakkında Bir Değerlendirme (et-Tekmile Özelinde)* isimli makale çalışmaları, farklı hadis koleksiyonları ve dönemlerde kadın râvîlerin varlığını belgelemekte ancak İbn Mâce'nin *Sünen*'inde Hz. Âişe'den rivayet eden kadın râvîlerin topluca sistematik tespiti ve cerh-ta'dîl analizini içeren kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır.

Bu araştırma, İbn Mâce'nin *Sünen* adlı hadis mecmuasında yer alan, Hz. Âişe'den hadis rivayet eden kadın râvîlerin tam kapsamlı tespiti ile bu râvîlerin rivayet ettikleri hadislerin isnad yapısı, metin muhtevası ve cerh-ta'dîl değerlendirmelerini ele almaktadır. Araştırmanın temel hedefi, kadın râvîlerin hadis ilmindeki varlığını ve ilmî meşruiyetini hadis ilmi terminolojisi çerçevesinde ortaya koymak, rivayetlerin iman, ibadet (fıkıh) ve ahlâka dair içeriklerinin tematik dağılımını ve otoritelerce yapılan sıhhat değerlendirmelerini tahlil etmektir. Bu kapsamda, râvîlerin cerh-ta'dîl derecelendirmeleri, rivayetlerin sıhhat ve muhteva bakımından değerlendirmeleri klasik hadis metodolojisi doğrultusunda ele alınacaktır. Böylelikle Hz. Âişe'nin ilim halkasında şekillenen kadın hadis nakil geleneğinin hadis tarihi içindeki yeri ve ilmî aktarım zincirlerine katkısı İbn Mâce'nin *Sünen*'i özelinde detaylı biçimde ele alınacaktır.

Araştırma şu sorulara odaklanmaktadır: İbn Mâce'nin *Sünen*'inde Hz. Âişe'den hadis rivayet eden kadın râvîler kimlerdir ve rivayet ettikleri hadislerin Kütüb-i sitte içerisindeki dağılımı ve sayısal verileri nedir? Bu râvîlerin cerh-ta'dîl kaynaklarındaki güvenilirlik dereceleri ve rivayet ettikleri hadislerin tematik kategorileri nasıl şekillenmektedir? Bu rivayetler, kadınların hadis ilmindeki varlık ve rolüne dair klasik kaynaklar ışığında hangi sonuçları ortaya koymaktadır?

Bu sorular doğrultusunda gerçekleştirilen çalışma, kadın muhaddislerin hadis ilmindeki yerini hem isnad ve metin analiziyle hem de cerh-ta'dîl kriterleriyle ortaya koymayı ve Hz. Âişe'nin ilmî mirasının sonraki kuşaklara aktarılmasında kadın râvîlerin kritik rolünü klasik hadis ilmi disiplini çerçevesinde sorgulamayı ve vurgulamayı hedeflemektedir.

Kadınların hadis ilmindeki konumu

Hadis ilmi, İslâm ilim geleneğinde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) söz, fiil ve takrirlerinin tespit edilip gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan temel disiplinlerden biridir. Kadınlar, bu disiplinin oluşumunda ve gelişiminde aktif rol oynamışlardır. Özellikle sahâbe neslinden itibaren kadın muhaddislerin varlığı, İslam toplumunda kadınların ilmî hayata ne denli entegre olduklarının göstergesidir. Ancak tarih boyunca kadınların katkıları kimi zaman gölgede kalmış, hadis ilminin erkek merkezli bir yapıya sahip olduğu düşünülmüştür.

Hadis rivayetinde kadınların katkısı, özellikle sahâbe döneminde belirgin şekilde görülmektedir. Hz. Âişe (ö. 58/678), 2210 rivayetiyle muksirûn arasında yer almakta ve hadis ilmindeki en önemli otoritelerden biri kabul edilmektedir (Eren, 2003, s. 85). Onun fikhî görüşleri, sahâbe ve tâbiîn döneminde birçok meselede başvuru temel kaynak olmuştur. Hz. Âişe'nin ardından Ümmü Seleme (ö. 61/681), Peygamber eşlerinden biri olarak yaklaşık 378 rivayetle öne çıkarken, Ümmü Habîbe (ö. 44/664), Hafsa bnt. Ömer (ö. 45/665) ve Meymûne bnt. Hâris (ö. 51/671) de sahâbe döneminde hadis nakleden önemli kadınlar arasında yer almaktadır (Yılmaz, 2016, s. 381). Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 100'den fazla kadın sahabînin rivayetlerinin yer alması, kadınların hadis ilmindeki görünürlüğünün somut bir göstergesidir (Kotan, 2020, s. 137-165). Ensar'dan Ümmü Varaka bnt. Abdullah'ın (ö. 23/644) Kur'an'ı cem etmesi (İbn Sa'd, 1990, 8:457), kadınların sadece hadis değil, Kur'an ilimleriyle de yakından ilgilendiğini ortaya koymaktadır.

Tâbiîn döneminde, sahâbeden öğrenilen hadislerin sonraki nesillere aktarılmasında kadınların önemli rolleri olmuştur. Bu dönemde en dikkat çeken isimlerden biri İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742) tarafından "ilim denizi" (Aydınlı, 1991) olarak nitelenen Amre bnt. Abdurrahman'dır (ö. 106/724). Hz. Âişe'nin öğrencisi olan Amre, onun rivayetlerini sonraki nesillere aktarmış ve cerh-ta'dîl âlimleri tarafından *sika* ve *hüccet* olarak kabul edilmiştir (Kurt, 2016, s. 196). Amre'nin adı Halife Ömer b. Abdülaziz'in (ö. 101/720) hadislerin tedvinine dair Medine valisine gönderdiği mektupta özel olarak zikredilmiştir (İbn Sa'd, 1990, 8:295; İbn Hacer, 1907, 12:404, 405; Çakan, 2013, s. 14). Bu, onun hadis ilmi açısından otoritesini göstermektedir. Kaldı ki tâbiîn neslinde kadınların hadis rivayeti yanında fetva verme, cerh ve ta'dilde bulunma gibi fonksiyonlar da icra ettikleri bilinmektedir.

Hadis tarihinde kadın muhaddislerin güvenilirlikleri sıkça vurgulanmıştır. Zehebî (ö. 748/1348), kadın muhaddisler arasında yalancılıkla itham edilen bir râvi bulunmadığını belirtmiştir. Ebu İshak el-İsferâyânî ise, kadınlarla erkeklerin rivayetleri çatıştığında kadınların rivayetlerinin tercih edilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Bolelli, 1998, s. 221; Kurt, 2017, s. 195). Bu görüşler, kadın muhaddislerin rivayet konusundaki titizliklerini ve güvenilirliklerini teyit etmektedir. Kadınların hadis rivayetinde öne çıkmalarının bir başka sebebi de onların genellikle iç dünyalarına ait meselelerde şahitlik yapmalarıdır. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in aile hayatına ilişkin rivayetler daha çok hanımlarından nakledilmiştir.

Abbâsiler (132-656/750-1258) ve Memlûkler (648-923/1250-1517) dönemlerinde kadın muhaddislerin etkinliği daha da artmıştır. Hadis hafızı Münzirî (ö. 656/1258) gibi dönemin büyük

muhaddislerinin kadın hocalardan hadis almış olmaları, kadınların ilmî otoritesini göstermektedir (Kandemir, 2006, 32:35-37). Şam, Kahire ve Bağdat gibi ilim merkezlerinde kadın muhaddisler hadis halkaları düzenlemiş ve öğrencilerine icazet vermişlerdir (Özafşar, 2000, s. 195-197; Kurt, 2017, s. 199). Örneğin Memlûkler döneminde Meryem el-Ezrâiyye, Şam'da önemli bir ilmi otorite olarak öne çıkmıştır (Yalçın, 2018, s. 295-318). Kadın muhaddislerin hadis okuttuğu mekânlar arasında camiler önemli bir yer tutmaktadır (Emiroğlu, 2017, s. 33-70). Bu durum, kadınların kamusal alanda ilmî roller üstlenmelerinin açık bir göstergesidir. Memlûkler döneminde, kadın muhaddislerin sayısı artmış ve ilmî hayatta görünürlükleri daha da belirginleşmiştir (Yılmaz, 2016, s. 385). Bu dönemde kadınlara verilen ilmî lakaplar, onların hadis ve Kur'an ilimlerindeki derinliklerini yansıtmaktadır. Kadın âlimlere verilen lakaplar genellikle ilimde derinlik, hadis rivayetindeki başarı ve talebe yetiştirme yeteneklerini vurgulamaktadır (Kartal, 2021, s. 91-115). Bu da kadın âlimlerin yalnızca aktaran değil, bilginin kaynağı ve otoritesi olarak kabul edildiğini gözler önüne sermektedir. Nitekim kadın âlimlerin isnad zincirlerinde yer alması, rivayetlerin sahihliğinin teyidi bakımından da önemlidir.

Kadınların hadis ilmine katkıları modern dönemde yeniden ele alınmaya başlanmıştır. Son yıllarda yapılan akademik çalışmalar, kadınların tarih boyunca hadis ilminde önemli roller üstlendiğini ortaya koymaktadır. Muhammed Ekrem en-Nedvî, İslam tarihinin başlangıcından günümüze kadar yaşamış 8000'den fazla kadın muhaddisin biyografisine yer verdiği *Al-Muhaddithat: The Women Scholars in Islam* (Interface, Oxford, 2007) isimli İngilizce bir kitap yazmış, daha sonra bu çalışmayı genişletmek suretiyle 9328 kadın hadis âlimi hakkında bilgiler verdiği ansiklopedik bir esere dönüştürmüştür. Eser, *el-Vefâ bi-esmâi'n-nisâ: Mevsû'atü terâcimi a'lâmî'n-nisâ' fi hadîsi'n-nebevyyi's-erîf* adıyla 43 cilt halinde basılmıştır (Cidde: Dâru'l-Minhâc 2021).¹ Asma Sayeed'in *Women and the Transmission of Religious Knowledge in Islam* (New York: Cambridge University Press, 2013) adlı çalışması, kadınların hadis rivayetine katılımında tarihsel süreçte meydana gelen artış ve azalışları incelemektedir. Bu çalışma, kadınların hicri ilk 10 asır boyunca hadis rivayetine katılımlarını konu edinmekte, müslüman kadınların ilim hayatındaki rollerini buldukları çağlara göre tahlil etmektedir (Karagözoğlu, 2016, s. 187-190).

Bu ve benzeri çalışmaların tamamı, kadın âlimlerin hadis ilmindeki rollerinin tarih boyunca görmezden gelinemeyecek kadar büyük olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu durum, kadınların ilmî hayattaki görünürlüğünün artırılmasına yönelik günümüzdeki çabaları da motive edip desteklemekte ve İslam tarihinde kadın muhaddislerin otoritesi, günümüz için ilham kaynağı olmaya devam etmektedir.

Bu çalışmadaki hedefimiz İbn Mâce'nin *Sünen*'inde Hz. Âişe'den rivayette bulunan kadın ravileri tespit edip, kısaca tanıttıktan sonra hadis rivayetinde ehil ve güvenilirlik hususunda cerh ve ta'dil âlimlerinin kanaatlerini ortaya koymak; onlardan gelen rivayetleri belirleyip, bir kadın ravi tarafından rivayet edilmiş olması bakımından özelde Hz. Peygamber ve eşlerinin, genelde de kadınların özel halleriyle ilgili olup olmadığı, bu rivayetlerin muhtevası, sıhhati ve Kütüb-i sitte'nin diğer eserlerinde yer alıp almadığına dair tespit ve tahlillerde bulunmaktadır. Ancak daha önce çalışmamızın ana karakteri olan Hz. Âişe'nin hayatı ve hadis ilmine hizmet ve katkıları üzerinde durmak istiyoruz.

Hz. Âişe (ö. 58/678)

Babası Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk, annesi Ümmü Rûmân'dır. Künyesi Ümmü Abdullah'tır. Hz. Peygamber Hz. Âişe ile evlenme niyetini Hz. Ebû Bekir'e ilettiği zaman Hz. Ebû Bekir "Ey Allah'ın Rasûlü, ben, Mut'im b. Adiy'in oğlu Cübeyr ile kızım Âişe'yi evlendirmek için söz verdim. Bana müsaade et bozayım bu işi" demiş ve sözü bozduktan sonra Rasûlullah ile evlendirmiştir (İbn Sa'd, 1990, 8:46-63). Çocukluğu hakkında fazla bilgi yoktur. Nebî ile hicretten 2-3 sene evvel

¹ Sehâl Deniz Varlık'ın bu eser hakkında yazdığı bir makale için bk. (Varlık, 2022, s. 179-183).

evlenmiştir (Mizzî, 1992, 35:227). Hz. Peygamber'in bakire olarak evlendiği tek eşidir (İbn Hallikân, 1900, 3:16). Hz. Âişe, Hz. Peygamber ile birlikte 8 yıl 5 ay yaşamıştır. Nebî onun kolarında iken öteki aleme göçmüştür. Hz. Âişe, Muâviye'nin hilafeti zamanında hicri 58'de 66 yaşındayken Ramazan'ın 17. gecesi ahirete irtihal etmiştir. Cenaze namazını Ebû Hüreyre (ö. 58/678) kıldırması, Bakî mezarlığına defnedilmiştir (Belâzûrî, t.y., s.; Mizzî, 1992; 35:235; Zehebî, t.y., 1:27; İbn Hallikân, 1900, 3:16; Fayda, 1989, 2:201-205). Hz. Âişe, İfk Hadisesi ve Cemel Vakası gibi İslam tarihindeki iki önemli olayda da ön plana çıkmıştır.

Hız. Âişe muksirûn olarak adlandırılan en çok hadis rivayet eden yedi sahâbînin dördüncüsüdür. Toplamda 2210 rivayeti mevcuttur. Hız. Âişe ilmî yönden üstün bir kişiliğe sahipti. Sadece hadisçi değil aynı zamanda müfessir, fakih ve hatipti. Kur'ân-ı Kerîm'i ve Hız. Peygamber'in sünnetini en iyi bilen, anlayan ve muhafaza eden sahâbîlerin başında yer alır. Kendi devrinde Arap tarihi, soy bilgisi, şiir ve tıpta da bilgisi çok iyi bir seviyeydi. Kendisi, rivayet ettiği hadisleri iyi kavramış olmakla beraber, ona ulaşan rivayetleri de değerlendirmiş ve rivayet eden kim olursa olsun eksik ya da hatalı bulursa düzeltme yoluna gitmiştir (Hatiboğlu, 1973, s. 59-74). Bu hataları düzeltirken "unuttu", "hadisin baş tarafını nakletmeyip sonunu nakletti", "yanıldı" vb. ifadeler sarf ederek İslâm dünyasında tenkit zihniyetinin gelişmesine öncülük etmiştir (Fayda, 1989, 2:201-205).

Rivayetlerinin ekseriyetini doğrudan Rasûlullah'tan alan Hız. Âişe; Hız. Ebû Bekir, Hız. Ömer, Hız. Fatma, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Hamza b. Amr el-Eslemî ve Cüdâme bnt. Vehb'den de rivayette bulunmuştur (Uslan, 2003, s. 8-9). Kendisinden hadis rivayet eden bazı sahâbîler arasında; Abdullah b. Zübeyr, Urve b. Zübeyr, Abdullah b. Muhammed, Kâsım b. Muhammed, Ebû Hüreyre, Abdullah b. Amr, İbn Abbas, Amr b. el-Âs, Ebû Musa el-Eş'arî, Zeyd b. Hâlid el-Cühenî, Rabîa b. Amr, Sâib b. Yezîd gibi isimler yer almaktadır. Hız. Âişe'den rivayette bulunan tâbîinden erkek ravilerden arasında; Saîd b. Müseyyeb, Alkame b. Kays, Mesrûk, Abdullah b. Şeddâd, Atâ b. Ebî Rebâh, Alkame b. Vakkâs, İkrime, Atâ b. Yesâr gibi isimler zikredilebilir. Yine ondan hadis rivayet eden tâbîinden kadın ravilerden birkaçı şunlardır: Hafsa bnt. Abdîrrahman, Zeyneb bnt. Ebî Seleme, Ümmü Külsûm et-Teymiyye, Zeyneb bnt. Nasr, Berîre bnt. Âişe, Hayre bnt. Hasan el-Basrî, Selma el-Bekriyye, Fatma bnt. Ebî Ceş, Ümmü Sâlim, Ümmü Âsım, Cisre. (İbn Sa'd, 1990, 8:46-63; Mizzî, 1992; 35:235; Fayda, 1989, 2:201-205; Uslan, 2003, s. 8-9; Velioğlu, 2014, s. 32-34).

Hız. Âişe'nin ilmî kişiliği hakkında bazı âlimlerin görüşleri şöyledir: Ebû Osman en-Nehdî (ö. 100/718-19), Amr b. el-Âs'tan şu şekilde nakletmiştir: "Rasûlullah'a 'İnsanlardan en çok kimi seviyorsun?' dedim. O da: "Âişe'yi" buyurdu. Ben de: "Peki erkeklerden kimi seviyorsun?" diye sordum. "Onun babasını" buyurdu (Mizzî, 1992; 35:235). Atâ b. Ebî Rebâh (ö. 114/732): "Âişe, insanların en anlayışlısı/fakihi, en bilgisi ve genel görüş bakımından en iyisiydi." Zührî (ö. 124/742): "Şayet Hız. Âişe'nin ilmi, Nebî'nin tüm eşlerinin ilmi ve tüm kadınların ilmi ile bir araya getirilseydi, Hız. Âişe'nin ilmi daha fazla olurdu." Hişâm b. Urve (ö. 146/763): "Fıkıhta, hitapta ve şiirde ondan bilgili bir kimse görmedim." *Sahîhayn*'da yer alan rivayete göre Rasûlullah "Âişe'nin diğer kadınlara olan üstünlüğü, tirit yemeğinin diğer yemeklere olan üstünlüğü gibidir" buyurmuştur (Buhârî, "Enbiyâ", 32, 46; "Fedâilü's-sahâbe", 30; "Et'ime", 25, 30; Müslim, "Feadilü's-sahâbe", 70, 89).

Hız. Âişe, hadislerin özellikle sübut ve delaleti konusunda derin bir bilgiye ve engin bir kavrayışa sahip olduğu için, kendisine ulaşan ya da diğer sahâbîlerin tereddüt ettikleri bazı hadis ve sünnetler hakkında açıklayıcı bilgiler vermek suretiyle birtakım düzeltmelerde bulunmuştur. Bazı âlimler, bu bilgilerden hareketle onun tenkid ve düzeltme (istidrak)lerini ele alan eserler meydana getirmişlerdir. Ebû Mansûr Abdü'l-Muhsin İbn Muhammed eş-Şihî'nin (ö. 489/1096) *el-Kifâye*'si, Bedrî'd-Dîn ez-Zerkeşî'nin (ö. 794/1392) *el-İcâbe*'si ve es-Süyûtî'nin (ö. 911/1505) *Aynu'l-isâbe*'si bunlardan bazılarıdır.

Hz. Âişe'den Rivayette Bulunan Kadın Raviler ve Rivayetleri

Rivayetlerinin büyük çoğunluğunu doğrudan Rasûlullah'tan alan Hz. Âişe, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Fatma, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Hamza b. Amr el-Eslemî ve Cüdâme bnt. Vehb'den de rivayette bulunmuştur. Nebî'nin ahirete irtihalinden sonra evini adeta bir ilim mektebine çeviren Hz. Âişe'nin kaynaklarda belirtildiğine göre 200'ün üstünde öğrencisi olmuştur (Uslan, 2003, s. 8-9; Velioglu, 2014, s. 32-34). Tespit edebildiğimiz kadarıyla bunların 118'i kadındır (Uslan, 2003, s. 12-142). İbn Mâce, *Sünen*'inde Hz. Âişe'nin talebesi olan bu kadınların 22'sinden toplam 56 rivayete yer vermiştir. 56 rivayetin 25'i Amre bnt. Abdurrahman'dan gelmiştir. Şimdi İbn Mâce'nin *Sünen*'inde rivayeti bulunan 22 raviyi kronolojik olarak ele alacak, bu raviler ve rivayetleriyle ilgili olarak tespitlerimizi ortaya koyacağız.

Ümmü Külsûm bnt. Ebî Bekr es-Sıddîk (ö. 58/678)

Babası Hz. Ebû Bekir, annesi Habîbe bnt. Hârice'dir. Talha b. Ubeydullah ile evlilik yapmış ve ondan Zekeriya, Yusuf (küçük yaşta vefat etmiştir) ve Âişe (bnt. Talha) adında çocukları olmuştur. Talha b. Ubeydullah onunla evli iken Cemel Vakası'nda şehit olmuştur (İbn Sa'd, 1990, 8:337-338). Hem sahâbî hem de tâbî olduğu söylenmiştir. İbnü'l-Esîr (ö. 630/1233), Ümmü Külsûm'un Hz. Ebû Bekir'i görmediğini, o henüz anne karnında iken babasının vefat ettiğini söylemektedir. (İbnü'l-Esîr, 1994, 7:373-374). İbn Hacer (ö. 852/1449), Nuaym b. Hammâd (ö. 228/843), İbnü's-Seken (ö. 353/964) ve İbn Mende'nin (ö. 395/1005) Ümmü Külsûm'e-Hz. Ebû Bekir'den kadınların dövülmesinin yasaklandığına dair merfû' bir hadis rivayet etmesi sebebiyle- sahâbî dediklerini ancak bu konuda yanlışlıklarını onun, babası Hz. Ebû Bekir'in vefatından sonra dünyaya geldiğini belirtmiştir. (Ebû Nuaym, 1998, İbn Hacer, 1907, 12:477; 1995, 8:466-467).

Hz. Âişe'den rivayette bulunan kadın ravilerden biri olan Ümmü Külsûm, ondan aldığı rivayetleri birçok öğrencisine aktarmıştır. Kaynaklarda bildirildiğine göre öğrencileri şunlardır; İbrahim b. Abdurrahman b. Abdillah b. Ebî Rebî'a el-Mahzûmî, Câbir b. Abdillah el-Ensârî, Cebr b. Habîb, Talha b. Yahya b. Talha b. Ubeydullah, Lût b. Ebî Yahya ve el-Muğîre b. Hakîm es-San'ânî (Mizzî, 1992, 35:381; Zehebî, 1992, 2:527).

İbn Hacer, Ümmü Külsûm'un *sika* olduğunu belirtmiştir (İbn Hacer, 1991, 758).

İbn Mâce, Hz. Peygamber'in Hz. Âişe'ye öğrettiği bir dua metnini Ümmü Külsûm'den nakille *Sünen*'ine almıştır. Dua genel olarak Rasûlullah'ın Allah'tan istediği hayırlı şeyleri konu edinir (İbn Mâce, "Duâ", 4). Hz. Peygamber'in yaptığı şahsi dualarından biri de günümüzde Müslümanlar tarafından çokça zikredilen bu duadır. Bunu eşi Hz. Âişe'ye bizzat öğretmesi ve onun da kadın talebelerine öğretmesi, bu yolla da bütün Müslümanların öğrenmiş olması önem arz etmektedir.

Sünen'de yer alan bu rivayetin sıhhatini zedeleyen bir kusur olmaması sebebiyle *sahihtir*.²

Kütüb-i sitte müelliflerinden Müslim ve Nesâî de Ümmü Külsûm'den yatsı namazının sınıрыyla ilgili bir hadisi eserlerinde nakletmişlerdir (Müslim, "Mesâcid", 219; Nesâî, "Mevâkit", 21).

Hafsa bnt. Abdurrahman (ö. 80/699)

Hz. Ebû Bekir'in torunu olup Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Sıddîk'in kızıdır. Annesi Karîne es-Suğrâ bnt. Ebî Ümeyye'dir. Halası olan Hz. Âişe onu, babası orada bulunmadığı sırada, el-Münzir b. Zübeyr b. el-Avvâm ile evlendirmiştir. Ancak babası duruma muttali olunca bu evliliğe razı olmayarak kızını geri almıştır. Daha sonra ise kendi isteği ile Hafsa'yı el-Münzir ile evlendirmiştir. Bu evlilikten Abdurrahman, İbrahim ve Karîne isimli çocukları dünyaya gelmiştir. el-Münzir'den

² Rivayetlerin sıhhat durumunu *Sünen*'nin en kapsamlı tahkikini yapan Şuayb Arnaud'un kanaatlerine dayanarak ortaya koyduk. "Sahih" rivayetler hakkında açıklama yapmayıp, "kavî", "hasen", "zayıf" şeklindeki nitelermelerin gerekçelerini belirttik.

sonra Hz. Hüseyin ile de evlilik hayatı yaşamıştır. Hafsa, hocaları olan babası Abdurrahman b. Ebî Bekr, halası Hz. Âişe ve teyzesi Ümmü Seleme'den sema yoluyla hadis rivayet etmiştir. Hafsa bnt. Abdurrahman'dan Abdurrahman b. Sâbit, İrâk b. Mâlik, Avn b. Abbas ve Yusuf b. Mâhek rivayette bulunmuşlardır (İbn Sa'd, 1990, 8:342; Mizzî, 1992, 35/153; İbn Hacer, 1907, 12:410; 2002, 9:498).

İclî (ö. 261/875) Hafsa'yı “tâbiîndendir, *sikadır*” diyerek tevsik etmiş, İbn Hibân (ö. 354/965) da *es-Sikât*'ta zikrederek güvenilir olduğuna işaret etmiştir (Mizzî, 1992, 35:153; İbn Hacer, 1907, 12:410; 1991; 745; 2002, 9:498).

İbn Mâce, Hz. Âişe'den Hafsa bnt. Abdurrahman kanalıyla tek rivayet aktarmıştır. Naklettiği bu rivayette Allah Rasulü erkek bebek için iki koyun, kız bebek için bir koyun akika olarak kesilmesini emretmiştir.³ (İbn Mâce, “Zebâih”, 1). Günümüzde pek çok Müslümanın Hz. Peygamber'in sünneti /tavsiyesi olarak uyguladıkları yeni doğan çocuklar için akika kurbanı kesme geleneği Hz. Âişe vasıtasıyla onun kadın öğrencisi Hafsa'dan gelen bu rivayete dayanmaktadır.

Şuayb Arnaud isnadda yer alan Abdullah b. Osman hakkında “*sadûk*”, “*lâ be'se bihî*”/rivayetinde sakınca yoktur denildiğini aktararak bu hadis için isnadı *kavî* demiştir (İbn Mâce, 2009, 4:335).

Hafsa bnt. Abdurrahman'dan Kütüb-i sitte müelliflerinden Müslim 1 (bir), Ebû Dâvûd ve Tirmizî 2'şer rivayet zikretmişlerdir. Müslim'in *Sahih*'inde yer alan rivayet Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber ile bir kaptan guslettiğine dairdir (Müslim, “Hayz”, 44). Ebû Dâvûd'un naklettiği bir rivayette Hafsa, Hz. Âişe'den değil babasından nakilde bulunmuştur. Bu rivayet ten'im denilen yerde Hz. Peygamber'in emriyle Hz. Âişe'nin umre için ihrama girdiğini haber vermektedir. Yine günümüzde insanların umre için ihrama girdikleri yer olan ten'im mîkat sınırı olması bu rivayete dayanır (Ebû Dâvûd, “Edâhî”, 21; “Menâsik”, 80). Tirmizî'nin aktardığı bir rivayet İbn Mâce'nin naklettiği ile aynıdır (Tirmizî, “Edâhî”, 16; “Tefsîru'l-Kur'an”, 3).

Muâze el-Adeviyye (ö. 83/702)

Tam adı Muâze bnt. Abdillâh el-Adeviyye, künyesi Ümmü's-Sahbâ el-Basriyye'dir. Sıla b. Eşyem'in eşi olup Basralıdır. Çok ibadet eden bir kadın olan Muâze söylendiğine göre Sahbâ'nın babasından sonra ölünceye kadar başını yastığa koymamıştır. Hicri 83 yılında vefat etmiştir (İbn Sa'd, 1990, 8:352; Mizzî, 1992, 35:308; Zehebî, 1992, 2:517). Muâze el-Adeviyye, Hz. Âişe'nin yanı sıra Hz. Ali, Hişâm b. Âmir el-Ensârî ve Ümmü Amr bnt. Abdillâh b. ez-Zübeyr'den de hadis rivayet etmiştir. Kendisinden İshak b. Süveyd, Efvâ b. Delhem el-Adeviyyân, Eyyûb es-Sahtiyânî, Ebû Fatıma Süleyman b. Abdillâh el-Basrî, Ebû Kılâbe Abdullâh b. Zeyd el-Cermî, Katâde b. Di'âme, Ebû Bekr el-Hüzelî, Ümmü'l-Hasen Ceddetu Ebî Bekr el-Adevî ve Ümmü'n-Nadr gibi pek çok ravi rivayette bulunmuştur (Mizzî, 1992, 35:308-309).

Muâze hakkında Yahya b. Maîn “*sika, hüccet*” demiş, İbn Hibân da *es-Sikât*'ında zikretmiştir (Mizzî, 1992, 35/308).

İbn Mâce, Hz. Âişe'den bu ravi vasıtasıyla 2'si hayız, biri kuşluk namazı, biri de oruç ile ilgili olmak üzere toplam 4 rivayet nakletmiştir. İbn Mâce'nin naklettiği rivayetlerin ilkinde Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in eşleri olarak hayızlı iken onun yanında bulduklarını hata kına yaktıklarını söylemiştir (İbn Mâce, “Tahâret”, 119). İkincisinde ise kendisine bir kadının hayızdan

³ İslâm öncesi Arap toplumunda erkek çocuk için akika kurbanı kesilir kız için kesilmezdi. Hz. Peygamber bu negatif ayrımcılığı ortadan kaldırarak kız çocuklarını da buna dahil etmiştir. Hz. Hatice erkek çocukları için iki kızlar için bir akika kestirmiştir. Ancak Rasûlullah bu uygulamayı bir zorunluluk olarak ortaya koymamıştır. Aksine onun bu emri isteğe bağlı bir tavsiye niteliğindedir. Nitekim kendisi torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için birer koç kesmiştir. (Ebû Dâvûd, “Edâhî”, 21) Bu sebeple bu konu fikhî mezhepler arasında da ihtilafa neden olmuştur. Hanefiler Ebû Dâvûd rivayetini delil alarak müstehab, diğer üç mezhep ise sünnet olarak değerlendirmiştir (Tan, 2011, 167-168; Tapan, 2022, 29-63). Nüfusunun büyük çoğunluğu Hanefî mezhebine bağlı olan ülkemizde de akika kurbanı kesenlerin kız-erkek ayrımı yapmaksızın her çocuk için bir kurban kesmelerini bu şekilde izah etmek mümkün olabilir

temizlendikten sonra hayız zamanında kılmadıkları namazı kaza etmek gerekip gerekmediği sorusuna “Sen Harûriyye (Hârici) misin? (Çünkü onlar kaza edilmesi gerektiğini iddia ederler) Biz Nebî'nin yanında hayız olurduk sonra da temizlenirdik. Bize namazı kaza etmemiz gerektiğini söylemezdi” demiştir (İbn Mâce, “Tahâret”, 133). Hz. Âişe, “biz” demek suretiyle Hz. Peygamber'in hanımlarını kastetmiştir. Bu da kadınların özel günlerine dair böyle mahrem bir meseleyi mü'minlerin annesinin bir kadın öğrencisi vasıtasıyla bizzat açıklığa kavuşturması demektir. Üçüncü rivayette ise ravi Muâze, Hz. Âişe'ye “‘Nebî kuşluk namazı kılar mıydı?’ diye sormuş, o da ‘Evet, dört rekât olarak kılardı. Allah'ın dilediği kadar da artırır’dı’ diye cevap vermiştir (İbn Mâce, “İkâmetu's-Salât”, 187). Dördüncü ve son rivayette ise Hz. Âişe, Rasûlullah'ın her ay üç gün oruç tuttuğunu söylemiş, ravi Muâze “Hangi günler?” diye sormuş, o da “O hangi günleri olduğunu önemsemezdi.” demiştir (İbn Mâce, “Sıyâm”, 29). Bu iki rivayette de Hz. Peygamber'in bireysel olarak yaptığı bazı ibadetleri en iyi bilen bir kimse olarak Hz. Âişe öğrencisi Muâze yoluyla bizlere bildirmiştir.

Muâze'den Buhârî 3, Müslim 9, Ebû Dâvûd 5, Tirmizî 4 ve Nesâî 7 rivayeti eserine almıştır.⁴ İbn Mâce dışındaki Kütüb-i sitte imamları Muâze'den benzer haberleri içeren hadisler nakletmişlerdir.

Safiyye bnt. Ebî Ubeyd (ö. 90/709)

Tam adı kaynaklarda Safiyye bnt. Ebî Ubeyd b. Mes'ûd b. Amr b. Avf b. Ukde Ğayra b. Avf b. Kusayy'dır. Annesi Âtike bnt. Üseyd b. Ebi'l-İys b. Ümeyye'dir. Muhtâr b. Ebî Ubeyd el-Kezzâb'ın kız kardeşidir. Sakîf kabilesine mensuptur. Hz. Ömer'in hilafeti zamanında oğlu Abdullah ile evlenmiş ve ondan Ebû Bekir, Ebû Ubeyde, Vâkıd, Abdullah, Ömer, Hafsa ve Sevde isminde 7 çocuğu olmuştur. İbn Ömer, babasının Safiyye'ye 400 dirhem mehir verdiğini ve kendisinin de gizlice 200 dirhem daha arttırdığını söylemiştir. Safiyye'nin yaşlılığı sırasında Safa ile Merve'yi bir binek üzerinde sa'y ettiği de nakledilmiştir (İbn Sa'd, 1990, 8:345; Mizzî, 1992, 35:212; Zehebî, 1992, 2:512). İbn Abdilber onu sahâbiler arasında zikretmiştir. İbn Mende de Hz. Peygamber'i gördüğünü ancak ondan hadis işitmediğini söylemiştir. Dârekutnî ise Hz. Peygamber'i görmediğini belirtmiştir. İbn Hacer sahâbeden olduğu kanaatinde. Hz. Peygamber zamanında dünyaya geldiğine ve onun vefatından sonra temyiz çağına erdiğine dair bilgi aktarmıştır (İbn Hacer, 1907, 12:330; 1991, 749; 1995, 8:218-219).

Safiyye, Hz. Âişe'nin yanı sıra Hz. Ömer, Hz. Hafsa, Ümmü Seleme ve el-Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr es-Siddîk'tan da rivayette bulunmuştur. Kaynaklarda Humeyd b. Kays el-A'rec, Sâlim b. Abdillâh b. Ömer, Abdillâh b. Dînâr, Abdillâh b. Safvân b. Ümeyye el-Cümahî, Musa b. Ukbe ve Nâfi' öğrencileri arasında zikredilmektedir (Mizzî, 1992, 35:213; Zehebî, 1992, 2:512).

Safiyye hakkında İclî “Medineli olup tâbiündendir, *sikadır*” diyerek güvenilir olduğunu belirtmiş, İbn Hibbân da *es-Sikât*'ta zikrederek buna işaret etmiştir (Mizzî, 1992, 35:213; İbn Hacer, 1907, 12:330-331; 1991, 749).

İbn Mâce, gümüş kaptan bir şey içen kişinin, karnına cehennem ateşini yudum yudum gönderdiğine dair Hz. Âişe'den nakledilen rivayeti İbn Ömer'in eşi Safiyye vasıtasıyla aktarmıştır (İbn Mâce, “Eşribe”, 17). *Sünen-i İbn Mâce*'nin Kütüb-i sitte'ye zevâidinden olan (yani Kütüb-i sitte'nin diğer eserlerinde yer almayan) bu rivayet de Allah Rasûlü'nün hane-i saadetlerinde altın veya gümüş kap kullanmadığının hem bir göstergesi hem de eşi Hz. Âişe vasıtasıyla bu tür kap

⁴ Buhârî, “Hayz”, 20; “Tefsîr (Ahzab) 7; “Libâs” 25 (Bu bâbtaki rivayeti Ümmü Amr bnt. Abdillâh'tan nakletmiştir); Müslim, “Hayz”, 46, 67, 68, 69; “Salâtü'l-müsâfirîn”, 78, 79; “Sıyâm”, 194; “Talâk”, 23; “Eşribe”, 38; Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 102, 127; “Nikâh”, 38; “Savm”, 70; Tirmizî, “Tahâret”, 15, 97; “Savm”, 54, 67; Nesâî, “Tahâret”, 41, 148; “Hayz”, 17; “Gusl ve Teyemmüm”, 10; “Vücûbu's-sıyâm”, 64; “Eşribe” 34

kacakları kullananların midelerine cehennem ateşini yudum yudum indirecekleri benzetmesi yapmak suretiyle haramlığını ortaya koymaktadır.

Safiyye'den Buhârî bir, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî 3'er rivayette bulunmuştur (Buhârî, "İkrâh", 6; Müslim, "Talâk", 63,⁵ 64⁶); Ebû Dâvûd, "Menâsik", 31; "Libâs", 40;⁷ "Hükmü fi Men İrtedde", 15; Nesâî, "Talâk", 55⁸).

Âişe bnt. Talha (ö. 101/719)

Tam adı Âişe bnt. Talha b. Ubeydullah b. Osman b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym'dir. Künyesi Ümmü İmrân'dır. Kendisi Hz. Ebû Bekir'in torunu olup annesi Ümmü Gülsüm bnt. Ebû Bekir es-Sıddîk'tır (İbn Sa'd, 1990, 8:341; Zehebî, 1992, 2:513). Dayısının oğlu Abdullah b. Abdurrahman ile evlenmiş, o vefat ettikten sonra Irak valisi Mus'ab b. Zübeyr ile evlenmiştir. Kendisi Kureyş'in en güzel kadınlarından biri olarak bilinirdi. Mus'ab, mehir olarak kendisine bir milyon dirhem vermiştir (Mizzî, 1992, 3:/237-238). Mus'ab'ın katlinden sonra Ömer b. Ubeydullah b. Ma'mer et-Teymî ile evlenmiştir. Hicri 100 yılından sonra vefat etmiştir (Zehebî, 1992, 2:513).

Âişe bnt. Talha'dan Habîb b. Ebî Amra, Talha b. Abdullah b. Abdurrahman b. Ebû Bekir es-Sıddîk, Talha b. Yahya b. Talha b. Ubeydullah, Abdullah b. Yesâr, Atâ b. Ebî Rebâh, Ömer b. Süveyd, Fudayl b. Amr el-Fukaymî, el-Minhâl b. Amr ve Yusuf b. Mâhek el-Mekkî rivayette bulunmuştur (İbn Sa'd, 1990, 8:341; Mizzi, 1992, 35:238; Zehebî, 1992, 2:513).

Kaynaklarda Âişe bnt. Talha hakkında cerh ve ta'dil âlimlerinin değerlendirmeleri şu şekildedir: Yahya b. Maîn: "Sikadır, hüccettir." el-İclî "Medineli tâbiünden olup sikadır." Ebû Zür'a (ö. 264/878): "Değerli, saygın bir kadındır. Âlimler onun fazileti ve edebi sebebiyle ondan rivayette bulunmuşlardır." İbn Hibbân: "Ondan âlimler rivayette bulunmuşlardır." (Mizzî, 1992, 35:238).

İbn Mâce, tespitlerimize göre Âişe bnt. Talha kanalıyla Hz. Âişe'den cenâze, cihâd ve sıla-i rahim ile ilgili 3 rivayet nakletmiştir.

Cihâd ile ilgili rivayette Hz. Âişe Allah Rasûlü'ne kadınlara farz olan bir cihad olup olmadığını sormuş, o da "Evet. Onlar üzerine çarpışmasız bir cihâd vardır: Hac ve Umre" (İbn Mâce, "Menâsik", 8) cevabını vermiştir. Rivayetin Nesâî tarikinde Âişe validemiz Yâ Rasûlallah! Biz de sizlerle beraber çıkıp cihâd edemez miyiz? Çünkü ben Kur'an-ı Kerim'de bildirilen ibâdetler içinde kâfirlerle savaşmaktan daha fazla sevabı olan bir ibadet bilmiyorum, demiş. Hz. Peygamber de: Hayır, sizin yapacağınız en iyi ve en güzel cihad Kâbe'yi tavaf etmek suretiyle yapılan kabul edilmiş bir haktır, buyurmuşlardır. (Nesâî, "Menâsikü'l-hac", 4.) Görüldüğü üzere pek çok kadın sahâbînin merak edip sormak istediği bir soruyu onlar adına Hz. Âişe validemiz sormuş, o da yerine getirildiği zaman cihada giden erkeklerin alacağı sevap kadar sevap alınabilecek bir ibadet türü olarak hac ve umreyi işaret etmiştir. Bu müjde de Hz. Âişe'nin öğrencisi Âişe bnt. Talha vasıtasıyla müslümanların bilgisine sunulmuştur. (İbn Mâce, "Mukaddime", 10; "Menâsik", 8; "Zühd", 23).

Şuayb Arnaud, sevabı en hızlı olan hayrın iyilik yapmak ve akrabayı ziyaret etmek, cezası en hızlı olan şerrin de azgınlık ve akrabalarla bağı koparmak olduğunu haber veren rivayetin isnadında yer alan Sâlih b. Mûsâ'nın *metrûk* olması sebebiyle *aşırı zayıf* olduğunu söylemiştir. (İbn Mâce, 2009, 5:297)

Âişe bnt. Talha'dan Kütüb-i sitte'nin diğer müellifleri de rivayette bulunmuşlardır. Buhârî 5 (Buhârî, "Hac", 4; "Cezâü's-sayd", 26); Müslim 5 (Müslim, "Sıyâm", 169, 170; "Fedâilü's-sahâbe", 101; "Kader", 30, 31.); Ebû Dâvûd 5 (Ebû Dâvûd, "Tahâret", 97; "Menâsik" 31; "Savm" 72;

⁵ Bu rivayet Safiyye ← Hafsa ya da Âişe şeklindedir.

⁶ Rivayeti direkt Hafsa'dan nakletmiştir.

⁷ Bu baktaki rivayeti Ümmü Seleme'den nakletmiştir.

⁸ Bu baktaki rivayetlerin birini Hafsa'dan ikisini de Ümmü Seleme'den nakletmiştir

“Sünnet”, 18; “Edeb”, 155.); Tirmizî 4 (Tirmizî, “Savm”, 35; “Menâkıb”, 41, 61.); Nesâî ise 9 (“Cenâiz”, 58; “Sıyâm”, 67; “Menâsikü'l-hac”, 4, 223.) rivayet nakletmiştir.

‘Amre bnt. Abdurrahman b. Sa’d b. Zürâre el-Ensâriyye en-Neccâriyye (ö. 106/724)

Tâbiînin fakiherindendir (Zehebî, 1992, 2:514). Annesi Ümmü Seleme bnt. Hakîm b. Hişâm b. Kuvâle'dir. İbn Sa'd, ravinin dedesinin adını “Es'ad” olarak kayda geçirmiştir. Nûh b. Habîb bunun hata olduğunu belirtmiş ve Es'ad'ın çocuğunun olmadığını ve onun Sa'd'ın kardeşi olduğunu söylemiştir (İbn Sa'd, 1990, 8:350; Mizzî, 1992, 35:243). Abdurrahman b. Hârise b. en-Nu'mân ile evlenmiştir. Bu evlilikten oğlu Ebu'r-Ricâl Muhammed b. Abdurrahman dünyaya gelmiştir (İbn Sa'd, 1990, 8:350).

Ömer b. Abdülaziz hadislerin toplanması ve ilmin ve ilim ehlinin zayı olmasından korktuğu için yayınladığı fermanla ‘Amre bnt. Abdurrahman’ın rivayetlerinin özellikle toplanması gerektiğini belirtmiştir. O, Hz. Âişe'den nakledilen hadisleri en iyi Amre'nin bildiğini söylemiştir (İbn Sa'd, 1990, 8:295; İbn Hacer, 1907, 12:404, 405). Vefat ettiğinde 77 yaşında olan ‘Amre'nin vefat yılı kaynaklarda h. 98, 103 ve 106 olarak zikredilmektedir (Mizzî, 1992, 35:243; Zehebî, 1992, 2:514; İbn Hacer, 1907, 12:439).

Hadis ilminde önemli bir konuma sahip olan ‘Amre bnt. Abdurrahman’ın Hz. Âişe'nin dışında birçok hocası vardır. Bazı hocaları şunlardır: Râfi' b. Hadîc, Ubeydullah b. Rufâa, Mervân b. el-Hakem, Habîbe bnt. Sehl, Hamne bnt. Cahş (Ümmü Habîbe), Ümmü Seleme ve Ümmü Hişâm bnt. Hârise. Öğrencilerinden bazıları ise: Ebu'r-Ricâl Muhammed b. Abdurrahman el-Ensârî, İbn Şihâb ez-Zührî, Hârise b. Ebi'r-Ricâl, Ruzeyk b. Hukeym, Sa'd b. Saîd el-Ensârî, Süleyman b. Yesâr, Abdullah b. Ebî Bekir, Urve b. ez-Zübeyr, Amr b. Dînâr, Mâlik b. Ebi'r-Ricâl, Muhammed b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm, Muhammed b. Abdurrahman el-Ensârî, Yahya b. Saîd el-Ensârî, Yahya b. Abdullah b. Abdurrahman el-Ensârî, Ebû Bekr Muhammed b. Amr b. Hazm, Râita el-Müzeniyye, Fatıma bnt. el-Münzir b. ez-Zübeyr (Mizzî, 1992, 35:241-342; Zehebî, 1992, 2:514).

Kütüb-i sitte'nin tamamında rivayeti olan ‘Amre hakkında Yahya b. Maîn “*sika, hüccet*”, İclî “Medineli tâbiîndendir, *sikadır*” ve Ali b. el-Medîni “*sika* ulemadan biridir” demiştir. İbn Hibbân da *es-Sikât*'ta zikretmiştir (Mizzî, 1992, 35:242-243).

‘Amre bnt. Abdurrahman, *Sünen*'de Hz. Âişe'den en çok rivayette bulunan kadın öğrencisidir. Tespitlerimize göre İbn Mâce, ‘Amre yoluyla Hz. Âişe'den 4'ü namaz, 3'ü hadler, 2'si itikâf, 2'si ilâ, 2'si hac, birer tane de abdest, gusûl, cenaze, zekât, süt emme, recm, yemin, sular, kurban, dua, giyim-kuşam ve komşuluğun önemi hakkında toplam 25 rivayet nakletmiştir.⁹

‘Amre'nin Hz. Âişe'den naklettiği rivayetler fıkıh mezhepleri için de kaynaklık teşkil etmiştir. Fıkhi hükümleri içeren rivayetler arasında şunlar yer almaktadır: Rasûlullah Ramazan'ın son 10 günü mescide çadır kurdurarak itikafa girmiş, bunu gören eşleri de çadır kurup itikafa girince itikaftan çıkarak Şevval ayında 10 gün itikaf yapmıştır (İbn Mâce, “Sıyâm”, 59). Recm ayetlerini içeren sayfaların bir keçi tarafından yenildiği¹⁰ haber verilmiştir (İbn Mâce, “Nikâh”, 36). Hz.

⁹ İbn Mâce, “Tahâret”, 32, 116; “İkâmetü's-salât”, 1, 17, 72, 140; “Cenâiz”, 63; “Sıyâm”, 59, 63; “Zekât”, 5; “Nikâh”, 35, 36; “Talâk”, 24; “Keffârât”, 8; “Ruhûn”, 19; “Hudûd”, 14, 15, 22; “Menâsik”, 41, 94; “Edâhî”, 5; “Tıb”, 36; “Libâs”, 3; “Edeb”, 4.

¹⁰ Zina ettiği sabit olan evli erkek ve evli kadının taşlanması manasına gelen recm, Kur'an'da yer almayan bir cezadır. Daha çok Yahudilikle ilişkilendirilen bu ceza aslında sadece onların uyguladığı bir ceza olmayıp insanlık tarihinin ilk devirlerinde Ortadoğu'da bazı topluluklarda da görülmekteydi (Hasanov, 2008, 187-188). Kur'an'da yer almamasına rağmen bu cezanın varlığını savunanlar bunu Sünnet ve icma' delillerine dayandırır. Hz. Peygamber ve dört halifenin zina suçunun sabit olmasından sonra cezayı infaz ettiklerine dair rivayetler mevcuttur. Kur'an'da mevcut olmadığı halde, Kur'an'ın temel ilkelerine aykırı olmamak kaydıyla, Sünnet'te var olan bir hükmün geçerli olabileceği konusunda tartışma yoktur (Gökmenoğlu, 2003, 118-119). İhtilaf edilen husus recm cezasının sübutu konusudur. Yani lafzın mensûh, hükmün bâki olması üzerinedir. Bir ibarenin Kur'an'da sübut bulması onun lafzî olarak mütevatir olmasına bağlıdır (Key, 2023, 23-24). Recm ayetleri olduğu öne sürülen rivayetler bir araya getirildiği zaman farklı ibarelerin olduğu, bu konuda bir birliğin

Peygamber eşlerine îlâ yapmış, otuzuncu akşam Hz. Âişe'nin yanına gelerek bunu bozmuştur (İbn Mâce, “Talâk”, 24). Cariye zina ederse celde vurulur (rivayette sayı belirtilmemiş) (İbn Mâce, “Hudûd”, 14). Hz. Âişe'ye iftira atanlara kazif haddi uygulanmıştır (İbn Mâce, “Hudûd”, 15). Hac zamanı hedyi olmayanlar kurban kesmeden ihramdan çıkabilirler. Eşlerin yerine kurban kesileceğine dair Rasûlullah'ın uygulaması vardır (İbn Mâce, “Menâsik”, 41; İbn Mâce, “Edâhî”, 5). Kedinin su içtiği kaptan abdest alınabilir (İbn Mâce, “Tahâret”, 32). Hayız süresi bitmesine rağmen kanın akmaya devam etmesi istihâze/özür kanıdır ve her namaz için abdest alınması gerekir (İbn Mâce, “Tahâret”, 116). Namaza başlarken sübhâneke duasını okumak, rükû yapınca elleri dizlerin üzerine koymak ve pazıları da (yanlardan) uzak tutmak, tekbir alırken elleri omuza kadar kaldırmak, rükuda iken elleri dizlerin üzerine koymak, tahiyatta iken sağ ayağı dikmek, (sünnet namazda) kıraati oturarak yapmak, rükudan sonra uzunca ayakta beklemek Hz. Peygamber'in sünnetidir (İbn Mâce, “İkâmetü's-salât”, 1, 17, 72, 140). Zekâta tâbi malların üzerinden bir (kameri) yıl geçmedikçe zekâtı verilmez (İbn Mâce, “Zekât”, 5). Bilinen 5 ya da 10 emzirmenin (evlenmeyi) haram kıldığına dair ayet nesh edilmiştir (İbn Mâce, “Nikâh”, 35). Akrabalık ilişkilerini keseceğine dair edilen yeminin bozulması ve yemin kefareti ödenmesi gerekir (İbn Mâce, “Keffârât”, 8). Kuyu sularının fazlasından arta kalanından kimse mahrum bırakılamaz (İbn Mâce, “Ruhûn”, 19). (Hırsızın) eli ancak çeyrek dinar ve daha üstü (kıymette olan malların çalınması durumunda) kesilir (İbn Mâce, “Hudûd”, 22). (Hacda) kurban kesildikten sonra ihramdan çıkılır¹¹ (İbn Mâce, “Menâsik”, 94).

Şuayb Arnaud, bahse konu 25 rivayetin 9'unun -senedlerinde yer alan Hârise sebebiyle- *zayıf* olduğunu söylemiştir (İbn Mâce, 2009, 1:240; 2:6, 7, 49, 172; 3:12, 211, 246, 533). Ölünün kemiklerinin kırılmasının diriye kırılması gibi acı verdiğini haber veren rivayetin senedine *hasen* hükmünü vermiştir (İbn Mâce, 2009, 2:541). On süt emzirme ve recm ile ilgili ayetlerin bulunduğu sayfaları keçinin yediğini belirten rivayete, senedde yer alan Muhammed b. İshak'ın teferrüd etmesi sebebiyle *sahih* değildir demiştir (İbn Mâce, 2009, 3:125). Zina eden cariyenin celde ile cezalandırılması ve bu suçu üçüncü kez işlemesi halinde satılması gerektiğini vurgulayan rivayette yer alan Ammâr b. Ebî Ferve'nin cehâleti sebebiyle bu hadisin *zayıf* olduğunu söylemiştir (İbn Mâce, 2009, 3:598). Hz. Âişe'ye iftira atanların cezalandırıldığını haber veren rivayete *hasen* demiştir (İbn Mâce, 2009, 3:599). Ayaklarını dikerek oturduğunda avret yerini gösteren tek bir elbise giymeyi yasaklayan hadisin senedinde yer alan Sa'd b. Saîd hakkında “*sadûk, hasenu'l-hadis*” diyerek senede *hasen* hükmünü vermiştir (İbn Mâce, 2009, 4:577).

sağlanamadığı görülmektedir (Demirci, 2000, 108). Hz. Ömer, İbn Ömer, Zeyd b. Sâbit, Ubey b. Ka'b, Âmir b. Şurahil ve Hz. Âişe gibi isimlerden recm ayetinin varlığına ilişkin aktarılan rivayetlerin Kur'an'da yer almayışının nedenini İslam âlimleri neshe bağlamışlardır. Recmin varlığını kabul eden âlimlerin, hükmü bâki, metni mensûh ayetler arasında yer alması sebebiyle Kur'an cemedilirken Mushaf'a yazılmadığı kanaatini taşıdıklarını söylemek mümkündür. Cezanın tatbik edilmesinin Nur suresinde yer alan zina haddini bildiren ayetlerden önce mi sonra mı olduğuna dair tartışmalar mevcuttur. Netice itibarıyla bu cezanın varlığı Sünnetle sabittir. Aslında burada tartışılması gereken konu cezanın Kur'an'da olmayışı ya da nesh olup olmaması değildir. Lafzen nesh edildiği halde neden hükmünün geçerli olduğunu sorgulamak gerekmektedir. Kur'an'da zaten var olan zina cezası 100 celdedir (Nur, 24:2). Cariyelerin zina suçunu işlemeleri halinde cezası bunun yarısıdır (Nisa, 4:25). Recm cezası bu cezaya göre daha ağırdır. Tatbik edilişi açısından değerlendirildiğinde insana eziyet ederek öldürülmesi söz konusudur. Rasûlullah işkence ederek öldürmeyi yasaklamıştır (Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 120). Bir hayvanı keserken bile ona sıkıntı vermeden kesilmesini emretmiştir (Tirmizî, “Diyât”, 23). Recm de bir öldürme işlemi olduğuna göre bir çelişki söz konusudur. Buna göre recm ayetinin lafzının nesh edilmesi hükmünün de nesh edilmiş olmasını gerektirir. Ölüm gibi ağır bir cezanın metninin kaldırılıp hükmünün sürdürülmesi, bununla beraber sopa cezasının lafzen ve hükmen var olması düşündürücüdür. Kendisinde çelişki bulunmadığını ifade eden Kur'an (Bakara, 2:2), içerisinde yer almayan bir ayet sebebiyle kendisiyle çelişir duruma düşürülmüştür. Kur'an'ı tüm tahriflerden koruyarak bizlere kadar ulaşmasını sağlayan sahâbenin, daha önce Kur'an'da yer aldığını ancak sonradan çıkarıldığını belirttikleri ayetlerin farklılık arz etmesi akıllarda soru işaretleri bırakmaktadır. Hz. Ömer gibi bir şahsiyetin insanlardan korkarak Allah'ın ayetini Kur'an'a yazmaması abesle iştiğaldir.

Hz. Âişe'ye nisbet edilen bu rivayette, keçi tarafından yenildiği haber verilen ayetin başkaları tarafından aynı şekilde yazılmaması, korunmaması, Mushaf'a yazılmaması yadırganacak bir durumdur. İçerisinde birçok çelişki barındıran bu âhâd haberler, tevâtürün nakledilmiş olan Kur'an ayetleri karşısında değerini yitirmektedir.

¹¹ Kurban kesildikten sonra traş olunur ve böylece ihram yasakları kalkmış olur.

'Amre'den Buhârî 40;¹² Müslim 39;¹³ Ebû Dâvûd 38;¹⁴ Tirmizî 14;¹⁵ Nesâî ise 52¹⁶ rivayet nakletmiştir.

'Ammetü 'Umâre b. 'Umeyr (ö.?)

Bu ravi hakkında tabakat kitaplarında bir bilgiye rastlamadık.

İbn Mâce, Hz. Âişe'den 'Ammetü 'Umâre b. 'Umeyr yoluyla helal kazanç ve kişinin çocuğunun malı üzerindeki hakkı ile ilgili rivayeti *Sünen*'e almıştır (İbn Mâce, "Ticârât", 64). Bu rivayete göre Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in "Şüphesiz sizin yediğinizin en helali meşru kazancınızdan olandır. Yine şüphesiz sizin çocuklarınız da sizin kazançlarınızındandır" buyurduğunu nakletmiştir. Rivayetin Ebû Dâvûd tarikinde hem hadisin sebep-i iradını hem de Hz. Âişe'nin sahâbî kadınlar için nasıl bir bilgi kaynağı ve öğretmen olduğunu görüyoruz: 'Umâre b. 'Umeyr'in halası ('Ammetü 'Umâre)'den rivayet ettiğine göre; 'Ammetü 'Umâre Hz. Âişe'ye 'Kucağımda bir yetim var, onun malından yiyebilir miyim? diye sormuş, o da Rasûlullah'ın: "İnsanın yediği şeylerin en temizini kendi kazancından olanıdır ve kişinin çocuğu onun kazancındandır" buyurduğunu bildirmiştir. (Ebû Dâvûd, "Büyü", 79). Ondan gelen rivayetler "'Umâre b. 'Umeyr an ümmihî ve 'Umâre b. 'Umeyr an ammetihî" şeklindedir. İkisi hakkında da kaynaklarda bilgi mevcut değildir (Genç, 2016, s.180).

'Ammetü 'Umâre hakkında bilgi olmaması sebebiyle rivayet zayıftır.

'Ammetü 'Umâre b. 'Umeyr'den Kütüb-i sitte müellifleri Ebû Dâvûd ve Nesâî 2'ser, Tirmizî ise bir rivayette bulunmuştur.¹⁷ Bu rivayetler, İbn Mâce'deki rivayetin benzer tarikleridir.

Bünâne bnt. Yezîd el-Abşemiyye (ö.?)

Tebâle ismiyle de anılan Bünâne hakkında kaynaklarda fazla bilgi yer almamaktadır. O, Hz. Âişe'den nebîzle ilgili bir rivayet nakletmiş, ondan da Asım el-Ahvel rivayette bulunmuştur (Mizzî, 1992, 35:138; İbn Hacer, 1907, 12:404-405). İbn Hacer "لا تعرف" (bilinmiyor) diyerek *meçhûl* bir ravi olduğunu belirtmiştir (İbn Hacer, 1991, 744).

Sünen'de Hz. Âişe'den Bünâne tarikiyle bir rivayet nakledilmiştir. Aktarılan bu rivayet de Hz. Peygamber'e nebîz (kuru üzüm, kuru hurma, arpa ve darı gibi maddelerden elde edilen bir içecek türü) hazırlanması ve bunu içmesi hakkındadır (İbn Mâce, "Eşribe", 12).

Bünâne'nin *meçhûl* olması sebebiyle bu rivayet zayıftır.

¹² Buhârî, "Teyemmüm", 26, 27; "Salât", 70; "Ezân", 80, 163; "Cum'a", 16; "Küsûf", 7, 12, 18; "Teheccüd", 28; "Cenâiz", 32, 40, 45; "Hac", 107, 109, 115, 124; "İtikâf", 3, 6, 7, 14, 18; "Vekâlet", 17; "Hibe", 4; "Şehâdât", 7; "Sulh", 10; "Şurût", 17; "Cihâd", 105; "Farzu'l-humus", 4; "Enbiyâ", 1; "Meğâzi", 44; "Nikâh", 20; "Edâhî", 16; "Tib", 38; "Edeb", 28; "Hudûd", 13; "Tevhîd", 1.

¹³ Müslim, "Hayz", 6, 7, 64; "Salât", 144; "Mesâcid ve Mevâdi'u's-salât", 232; "Salâtü'l-müsâfirin", 92, 93, 113, 263; "Cum'a", 6, 50; "Küsûf", 8; "Cenâiz", 27, 30; "Siyâm", 143; "Hac", 125, 359, 369, 385; "Radâ", 1, 2, 24, 25; "Müsâkât", 19; "Hudûd", 1, 2, 3, 4; "Edâhî", 28; "Selâm", 54; "Birr, Sıla ve Edeb", 51, 77, 140.

¹⁴ Ebû Dâvûd, "Tahâret", 105, 106, 107; "Salât", 8, 54, 228, 242, 291. (228. Bâbta yer alan rivayetler Hz. Âişe'den varid olmamıştır.); "Menâsik", 13, 16, 77; "Nikâh", 10; "Talâk", 18. (Amre, bu bâb başlığı altında zikredilen iki rivayetten birini Habîbe bnt. Selh'den aktarmıştır.); "Savm", 77, 79; "Edâhî", 10; "Cenâiz", 25, 53, 64; "Eşribe", 11; "Tib", 19; "Hudûd", 4, 11, 35; "Edeb", 131.

¹⁵ Tirmizî, "Tahâret", 96; "Salât", 116, 179, 341; "Savm", 71, 80; "Radâ", 3; "Hudûd", 16; "Birr ve Sıla", 28; "Kader", 17; "Tefsîru'l-Kur'ân", 25.

¹⁶ Nesâî, "Tahâret", 134, 135; "Hayz", 4, 23; "Mevâkîf", 25; "Mesâcid", 18; "İftitâh", 40, 43, 69; "Küsûf", 11, 12, 22; "Kıyâmu'l-leyl", 18; "Cenâiz", 14, 15, 115; "Menâsikü'l-hac", 16, 65, 72, 77; "Nikâh", 49, 51, 52; "Talâk", 34; "Dahâyâ", 37; "Kat'u's-sârik", 9, 10.

¹⁷ Ebû Dâvûd, "Büyü", 79. (79. Bâbta yer alan bir rivayette 'an ümmihî' şeklindedir. *Sünen*'in muhakkiki Şuayb Arnaud "Dârekutnî'nin de doğruladığı gibi bu kişinin onun annesi değil halasıdır" demiştir; Tirmizî, "Ahkâm", 22 (Tirmizî de bu bâbtaki rivayeti 'an ammetihî' şeklinde nakletmiştir. O, rivayeti zikrettikten sonra, "bazıları bu hadisi '... Umâre b. Umeyr'den, o annesinden (an ümmihî), o da Âişe'den...' şeklinde rivayet ederler. Çoğunluk ise, ... 'halasından (an ammetihî) o da Âişe'den...' şeklinde rivayet ederler demiştir.); Nesâî, "Büyü", 1.

Kütüb-i sitte’de İbn Mâce dışında kimse kendisinden rivayette bulunmamıştır.

Meymûne bintü’l-Velîd (ö.?)

Tam adı Meymûne bintü’l-Velîd b. el-Hâris b. Âmir b. Nenfel el-Ensâriyye’dir. Ümmü Varaka’nın kızı, Abdullah b. Ebî Müleyke’nin de annesidir. Meşhur sahâbî Ukbe b. el-Hâris’in yeğenidir.

İbn Hacer *sika* olduğunu belirtmiştir (İbn Sa’d, 1990, 6:24; İbn Hacer, 1907, 12:454; 1991, 754; 1995, 6:480). Kendisi Hz. Âişe’den rivayette bulunmuştur. Oğlu Abdullah b. Ebî Müleyke de kendisinden rivayette bulunmuştur (İbn Mâce, “Tahâret”, 20).

İbn Mâce, Hz. Âişe’den, Nebî’nin her küçük abdest bozduktan sonra abdest almanın zorunlu olmadığını ifade ettiği bir rivayeti Meymûne bintü’l-Velîd kanalıyla aktarmıştır. Rivayete göre, Hz. Peygamber küçük abdestini bozmaya gitmiş, Hz. Ömer de su alarak onu takip etmiştir. Bunun üzerine Rasûlullah: “*Bu su nedir ey Ömer*” buyurmuş, Hz. Ömer’den ‘(abdest almanız için) sudur’ cevabını alınca: “*Ben her küçük abdest bozduğum zaman abdest almakla emrolunmadım. Eğer (emrolunmadığım halde her defasında) abdest almış olsaydım, bu abdest sünnet olurdu*” buyurmuşlardır (İbn Mâce, “Tahâret”, 20).

Hz. Âişe bu rivayetle bize Hz. Peygamber’in hane halkının ya da ancak çok yakınında olan ashabının muttali olabileceği bir uygulamasını nakletmektedir. Bu hadis günümüzde dahi tartışmalara konu olan her daim abdestli durmanın sünnet olduğuna dair anlayışa bir cevap niteliğindedir.

Şuayb Arnaud, isnadda yer alan Abdullah b. Yahya’nın *zayıf*, Ümmü İbn Ebî Müleyke’nin *meçhûl* oluşu sebebiyle bu rivayetin *zayıf* olduğunu kaydetmiştir. (İbn Mâce, 2009, 1:217).

İbn Mâce dışında Kütüb-i sitte müelliflerinden sadece Ebû Dâvûd bu rivayetin nakilde bulunmuştur. Rivayet, Ebû Dâvûd’un *Sünen*’inde benzer lafızlarla “Tahâret” bölümünde yer almaktadır (Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 21).

Müseyke el-Mekkiyye (ö.?)

Künyesi Ümmü Yusuf b. Mâhek’tir. Hz. Osman ve Hz. Âişe’den rivayette bulunmuştur. Kendisinden sadece oğlu Yusuf rivayette bulunmuştur (İbn Sa’d, 1990, 8:344; Mizzî, 1992, 35:307-308; Zehebî, 1992, 2:517; t.y., 4/610).

İbn Hacer’in aktardığına göre İbn Huzeyme: “Oğlundan başka ondan rivayette bulunan kimseyi bilmiyorum. Onun ta’dîl ya da cerh edildiğine dair bir bilgim yok.” demiştir. İbn Hacer kendisi de “*لا يعرف حالها*” (durumu bilinmiyor) diyerek *meçhûl* olduğunu belirtmiştir (İbn Hacer, 1907, 12:451; 1991, 753).

İbn Mâce, Mina’da konaklama babı altında Hz. Âişe’den Müseyke tarikiyle iki ayrı isnad ve kısmen farklı metinle, 2 rivayet nakletmiştir. (İbn Mâce, “Menâsik”, 52). Buna göre Hz. Âişe, Hz. Peygamber’e Mina’da konaklayan (veya güneşten korunman) için sana bir ev yaptırılmalı mıyız diye sormuş, o da “Hayır. Minâ oraya önce varan kimsenin konaklanma yeridir (yani kamuya ait olup kimsenin tekelinde değildir) buyurmuşlardır (İbn Mâce, “Menâsik”, 52).

Müseyke’nin *meçhûl* olması sebebiyle rivayet *zayıftır*.

Müseyke’nin bu rivayetini İbn Mâce dışında Ebû Dâvûd ve Tirmizî de nakletmişlerdir (Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 89; Tirmizî, “Hac” 51). Kütüb-i sitte’nin diğer eserlerinde Müseyke’den gelen bir rivayet mevcut değildir.

Rumeyse (ö.?)

Bu ravi hakkında kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Kendisinin Basralı olduğu ve Hz. Âişe'den nebizle ilgili bir rivayette bulunduğu söylenmiştir. Süleyman et-Teymî de ondan olan rivayetinde teferrüd etmiştir (Mizzî, 1992, 35:181; Zehebî, 1992, 2/508; t.y., 4:606; İbn Hacer, 1907, 12:420).

İbn Hacer onun hakkında “لا تعرف” (bilinmiyor) demiştir (İbn Hacer, 1991, 747).

İbn Mâce, topraktan yapılmış kaplarda sıra yapmanın yasaklanmasına dair Hz. Âişe'den nakledilen rivayeti Rumeyse vasıtasıyla aktarmıştır (İbn Mâce, “Eşribe”, 15).

Ravinin *meçhûl* olması hasebiyle bu rivayet *zayıftır*.

Kütüb-i sitte'de İbn Mâce'den başka kimse Rumeyse'den nakilde bulunmamıştır. Yani İbn Mâce'nin Kütüb-i sitte'ye olan zevâidindedir.

Safiyye bnt. el-Hâris (ö.?)

Tam adı Safiyye bnt. el-Hâris b. Talha b. Ebî Talha el-Abderî'dir. Babası Bedir'de kafir olarak öldürülmüştür. Abdullah b. Halef el-Huzâî ile evlenmiş ondan Talha b. Talhât olarak da tanınan Talha b. Abdillâh isimli bir oğlu olmuştur (İbn Hacer, 1995, 8:209). Süleym oğulları kabilesine mensuptur. Annesi Ümmü Osman bnt. Sa'd b. Kânif b. el-Evkas b. Mürre b. Hilâl b. Fâlic b. Zekvân'dır (Mizzî, 1992, 35:209; Zehebî, 1992, 2:511; İbn Hacer, 1907, 12:429).

Kaynaklarda tespit edebildiğimiz kadarıyla sadece Hz. Âişe'den rivayette bulunmuştur. Kendisinden Katâde ve Muhammed rivayette bulunmuşlardır (Mizzî, 1992, 35:209; Zehebî, 1992, 2:511; İbn Hacer, 1907, 12:429). İbn Hibbân onu tâbiilerden saymış ve *es-Sikât*'ta zikretmiştir (Mizzî, 1992, 35:209; İbn Hacer, 1907, 12:429).

Ergenlik çağına erişmiş bir kızın baş örtüsü olmaksızın kıldığı namazın kabul olunmayacağına dair rivayet Safiyye bnt. el-Hâris kanalıyla İbn Mâce'nin *Sünen*'inde aktarılmıştır (İbn Mâce, “Tahâret”, 132).

Şuayb Arnaud, isnadı *hasen* demiştir (İbn Mâce, 2009, 1:417).

Hadisin İbn Mâce tarikinde hayız görmeye başlayan bir kızın başını örtmeksizin kıldığı namazı Allah'ın kabul etmeyeceği ifade edilmiştir. Ancak Ebû Dâvûd tarikinde hadisin hem vürûd hem de îrâd sebebini öğrenmekteyiz. Ebû Dâvûd'un İbn Sîrîn'den (ö. 110/729) naklettiği rivayete göre Âişe (r. anhâ) Safiyye'ye (yani) Ümmü Talhati't-Talahât'a misafir olmuştu. Safiyye'nin kızlarını görünce şöyle dedi: Allah Rasûlü bir gün odama girmişti. Odamda da bir câriye vardı. Bana izarını atarak “*Şunu ikiye böl bir yarısını şuna diğer bir yansını da Ümmü Seleme'nin yanındaki genç kıza ver. Çünkü bu kız(lar)ın âdet görme çağına geldi(kleri)ğini*” buyurdu (Ebû Dâvûd, “Salât”, 85).

Görüldüğü üzere bu rivayet Hz. Âişe ile öğrencisi Safiyye arasında gerçekleşen bir hadiseyi anlatmaktadır. Bu da adet görmeye başlayan kızların tesettürünün gerekli olduğudur.

Safiyye bnt. el-Hâris'ten ayrıca Tirmizî de bir rivayette bulunmuştur (Tirmizî, “Salât”, 277).

Safiyye bnt. Şeybe (ö.?)

Tam adı Safiyye bnt. Şeybe b. Osman b. Ebî Talha b. Abduluzâ b. Osman b. Abdudâr b. Kusay b. Kilâb'dır. “Ümmü Huceyr” olarak da anılırdı. Annesi Ümmü Osman Berra bnt. Süfyân b. Saîd b. Kânif b. el-Evkas es-Sülemî'dir. Eşi Abdullah b. Hâlid'dir. Bu eşinden çocukları olmuştur. Kendisinin âlime ve fikhî bilgileri haiz olduğu da nakledilmektedir (İbn Sa'd, 1990, 8:343; Zehebî, 1984; 3:507-509; 1992, 2:512).

Başta Hz. Peygamber olmak üzere Hz. Âişe, Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb, Esmâ bnt. Ebû Bekir es-Siddîk, Berra (Habîbe bnt. Ebî Tecrâh), Ümmü Habîbe, Ümmü Seleme, Ümmü Osman bnt. Ebî Süfyân ve Osman b. Talha gibi pek çok kişiden rivayette bulunmuştur. Kaynaklarda İbrahim b.

el-Muhâcir, Abdullah b. Osman b. Huseym, Abdulhamid b. Cübeyr b. Şeybe, Ubeydullah b. Abdullah b. Ebî Sevr, Ubeyd b. Ebî Salih, Ömer b. Abdurrahman b. Muhaysin es-Sehmî, Katâde b. Di‘âme, Muhammed b. İmrân el-Hacebî, Meymûn b. Mihrân, Yakub b. Atâ b. Ebî Rebâh ve Ümmü Salih bnt. Salih öğrencileri arasında sayılmaktadır (Mizzî, 1992, 35/211-212; Zehebî, 1992, 2/512).

Safiyye bnt. Şeybe hakkında yapılan cerh-ta’dîl değerlendirmesi şöyledir: Yahya b. Maîn’den nakledildiğine göre o şöyle demiştir: “İbn Cüreyc, Safiyye bnt. Şeybe’yi görmesine rağmen ondan rivayette bulunmamıştır.” İbn Hibbân onu *es-Sikât*’ta tâbiiler arasında zikretmiştir (Mizzî, 1992, 35:211-212; Zehebî, 1992, 2:512). Ancak İbn Hacer, Mizzi’nin *el-Etrâf*’ta Buhârî’nin *Sahih*’inde “Ebân b. Sâlih – el-Hasen b. Müslim – Safiyye bnt. Şeybe – Hz. Peygamber” tarikini naklettiğini, dolayısıyla bunun da İbn Hibbân’ın bu görüşüne bir reddiye olduğunu savunur (İbn Hacer, 1907, 12:458). İbn Hacer, Dârekutnî’nin de Safiyye bnt. Şeybe’nin Hz. Peygamber’i görmediğine dair görüşünü de aktarmıştır (İbn Hacer, 1991, 749). İbn Mâce’nin *Sünen*’inde yer alan bir rivayete göre o, Hz. Peygamber’in Mekke’nin fethedildiği gün elinde bir çubukla Kâbe’ye girip putları kırdığına şahit olmuştur (Zehebî, 1984, 3:509).

İbn Mâce, Safiyye bnt. Şeybe yoluyla Hz. Âişe’den 5 rivayet nakletmiştir. Bu rivayetler, abdest ve gusül alırken Nebî’nin ne kadar su kullandığı, hayızlı kadının pis sayılmadığı, gusül abdestinin nasıl alındığı, ikrah altında iken boşama ve köle azat etmenin geçerli olmayacağı ve gerek sevinçli gerekse hüzünlü olsun her halde Rasûlullah’ın Allah’a hamd ettiğine dair bilgileri içermektedir (İbn Mâce, “Tahâret”, 1, 120, 124; “Talâk”, 16; “Edeb”, 55).

Şuayb Arnaud zorlama altında iken yapılan boşama ile köle azat etmenin geçersiz olduğuna dair rivayetin senedde yer alan Ubeyd b. Ebî Salih nedeniyle *zayıf* olduğunu söylemiştir (İbn Mâce, 2009, 3:201). Rasûlullah’ın her durumda Allah’a hamd ettiği rivayet için ise senedde yer alan Züheyr b. Muhammed hakkındaki değerlendirmenin *lâ be’se bihi* olduğunu belirtmiş, bu hadisi kuvvetlendiren iki şahidin olmasından ötürü *hasen liğayrihi* demiştir (İbn Mâce, 2009, 4:713).

Safiyye bnt. Şeybe’den Kütüb-i sitte’nin diğer müellifleri de hadis nakletmişlerdir. Buhârî 10, Müslim 12, Ebû Dâvûd 13, Tirmizî 2 ve Nesâi ondan 8 rivayeti eserine almıştır.¹⁸

Sâibe (ö.?)

el-Fâkihe b. el-Muğîre el-Mahzûmî’nin azatlı kölesidir. Hz. Âişe’den rivayette bulunmuş, ondan da Abdullah b. Ömer’in mevlası Nafi’ rivayette bulunmuştur (Mizzî, 1992, 35:192; Zehebî, 1992, 2:521).

İbn Hibbân *es-Sikât*’ta zikretmiş, İbn Hacer de onun hakkında “*makbûl*” demiştir (İbn Hacer, 1907, 12:424; 1991, 748).

İbn Mâce, Sâibe kanalıyla kelerin öldürülmesi ile alakalı meşhur rivayeti nakletmiştir (İbn Mâce, “Sayd”, 12).

Bûsîrî (ö. 840/1436), İbn Hibbân ve İbn Hacer’le aynı kanaati paylaşmış olacak ki Âişe’nin (r.anhâ) hadîsinin senedi *sahih* ve râvileri *sika* kimselerdir derken (Bûsîrî, t.y. 3:66) *Sünen*’in muhakkiki Şuayb Arnaud Sâibe’nin *meçhûl* oluşu sebebiyle isnadı *zayıftır* demiştir (İbn Mâce, 2009, 4:381).

¹⁸ Buhârî, “Gusl”, 19; “Hayz”, 3, 13; “Cenâiz”, 76 (Safiyye bnt. Şeybe bu rivayeti Rasûlullah’tan bizzat kendisi aktarmıştır.); “Tefsîr (Nûr)”, 16; “Nikâh”, 70, 94 (Safiyye bnt. Şeybe 70. baktaki rivayeti Rasûlullah’tan bizzat kendisi aktarmıştır.); “Et’ime”, 41; “Libâs”, 83; “İ’tisâm”, 24; Müslim, “Hayz”, 60, 61; “Küsûp”, 14; “Hac”, 134, 191; “Libâs”, 36, 117, 118; “Fadâilü’s-sahâbe”, 61; “Zühd”, 30, 31; Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 42, 97, 100, 118; “Menâsik”, 48, 78 (Ebû Dâvûd, 78. bâb başlığı altında “Safiyye bnt. Şeybe ← Ümmü Osman ← İbn Abbâs” isnadıyla nakilde bulunmuştur.); “Talâk”, 8, 46 (Bu bâbtaki rivayeti Ümmü Seleme’den yapmıştır.); “Libâs”, 6, 32; “Edeb”, 75; Tirmizî, “Zühd”, 62 (Safiyye bnt. Şeybe’nin bu rivayeti Ümmü Seleme kanalı ile gelmiştir.); “Edeb”, 49; Nesâi, “Tahâret”, 159; “Miyâh”, 13; “Gusl ve Teyemmüm”, 21; “Cenâiz”, 4; “Menâsikü’l-hac”, 168, 177; “Talâk”, 64; “Zinet”, 23.

Kütüb-i sitte'de İbn Mâce dışında kimse Sâibe'den rivayette bulunmamıştır.

Sümeyye

Sümeyye hakkında pek bilgi yoktur. Basralıdır, Hz. Âişe'den nakilde bulunmuş ve kendisinden de Sâbit el-Bünânî rivayette bulunmuştur (İbn Hacer, 2002, 9:498).

Sümeyye, eşler arasında anlaşma sağlandığı zaman kocanın geceyi sırası olmayan eşinin yanında geçirebileceğine ruhsat veren rivayeti Hz. Âişe'den nakletmiştir (İbn Mâce, "Nikâh", 48).

Bûsîrî, "bu *zayıf* bir isnattır. Ravi Sümeyye el-Basriyye tanınmamaktadır" demiştir. (Bûsîrî, t.y. 2:110) dolayısıyla bu rivayet, ravi Sümeyye'nin *meçhûl* oluşu sebebiyle *zayıf*tır.

Bu raviden Ebû Dâvûd da hadis nakletmiştir. Rivayete göre Rasûlullah eşi Zeyneb'ten devesi hastalanan Safiyye bnt. Huyey'e bir deve vermesini istemiş, Zeyneb'in de "Bu Yahudiye mi vereceğim" demesi üzerine ondan birkaç ay uzak kalmıştır. (Ebû Dâvûd, "Sünnet", 4).

Ümmü Bekr (ö.?)

Ümmü Ebî Bekr de denilmektedir. Kaynaklarda kendisi hakkında fazla bilgi yoktur. Hz. Âişe'den hadis rivayet etmiştir. Ondandır Ebû Seleme b. Abdîrrahman nakilde bulunmuştur.

Onun hakkında İbn Hacer "*لا يعرف حالها*" (hali bilinmiyor) ifadesini kullanmıştır (Mizzî, 1992, 35:333; Zehebî, 1992, 2:521; İbn Hacer, 1907, 12:460; 1991, 755).

İbn Mâce, Ümmü Bekr vasıtasıyla Hz. Âişe'den, hayızdan temizlikten (gusûlden) sonra kendisini şüpheye düşüren bir şey gören kadının kanının istihâze kanı olduğuna dair rivayeti aktarmıştır (İbn Mâce, "Tahâret", 127).

Râvî Ümmü Bekr'in *meçhûl* olması sebebiyle rivayet *zayıf*tır.

İbn Mâce'nin yanı sıra Ebû Dâvûd da Ümmü Bekr'den aynı konuyu içeren bir rivayet nakletmiştir (Ebû Dâvûd, "Tahâret", 107).

Ümmü Muhammed (ö.?)

Kaynaklarda hakkında yeterli bilgiye ulaşamadığımız Ümmü Muhammed'in Adı Ümeyye bnt. Abdîllah'tır. Ali b. Zeyd b. Cüd'ân'ın babası ile evlenmiştir. Hz. Âişe'den naklettiği rivayetler çoğunlukla Ali b. Zeyd b. Cüd'ân vasıtasıyla gelmiştir. (Mizzî, 1992, 35:385; Zehebî, 1992, 2:503).

Şuayb Arnaud Ümmü Muhammed'in *meçhûl* olduğunu söylemiştir (Ebû Dâvûd, 2009, 1:43; İbn Mâce, 2009, 3: 149).

Ümmü Muhammed, Hz. Peygamber'in Safiyye bnt. Huyey ile evlendikten sonra Medine'ye gelişini ve Hz. Âişe'nin onu görüp kıskanarak göndermesini istediğini konu alan rivayeti nakletmiştir (İbn Mâce, "Nikâh", 50).

Bûsîrî bu hadisin isnadına Ali b. Zeyd b. Cüd'an'ın *zayıf* oluşu sebebiyle *zayıf* demiştir. (Bûsîrî, t.y. 2:114). Şuayb Arnaud ise Ümmü Muhammed'in *meçhûl* olduğunu söylemiştir. (İbn Mâce, 2009, 3: 149). Dolayısıyla rivayet *zayıf*tır.

Ümmü Muhammed'den/Ümeyye'den Ebû Dâvûd 2, Tirmizî de bir hadis nakletmiştir. (Ebû Dâvûd, "Tahâret", 29; "Edeb", 48; Tirmizî, "Tefsîru'l-Kur'ân", 3).

Ümmü Muhammed b. Abdîrrahman b. Sevbân (ö.?)

Bu ravi hakkında da kaynaklarda yeteri kadar bilgi mevcut değildir. Hz. Âişe'den bir hadis nakletmiş ve kendisinden de oğlu Muhammed b. Abdîrrahman rivayette bulunmuştur (İbn Mâce, "Libâs", 25). Bu ravinin toplamda rivayet ettiği hadis sayısı 1'dir.

Bununla birlikte onu İbn Hibbân *es-Sikât*'ta zikretmiş, (Mizzî, 1992, 35:395; Zehebî, 1992, 2:529; İbn Hacer, 1907, 12:484) İbn Hacer ise üçüncü tabakadan olduğunu belirtip *makbûl* olduğunu söylemiştir (İbn Hacer, 1991, 758).

Sünen'de Ümmü Muhammed b. Abdîrrahman b. Sevbân'dan ölü hayvanların derilerinin tabaklanınca temiz olacağından kullanmanın cevazına dair rivayet nakledilmiştir (İbn Mâce, "Libâs", 25).

Kütüb-i sitte müelliflerinden Ebû Dâvûd ve Nesâî de Ümmü Muhammed b. Abdîrrahman b. Sevbân'dan birer rivayet nakletmiştir. Ebû Dâvûd hadisi aynı sened ve metinle Nesâî ise aynı metin farklı senetle nakletmiştir (Ebû Dâvûd, "Libâs", 41; Nesâî, "Fer", 6).

Ümmü Muhammed b. es-Sâib (ö.?)

Ümmü Muhammed b. es-Sâib b. Berake el-Mekkî'nin hayatı hakkında da kaynaklarda bilgiye rastlanılmamıştır. Ümmü Muhammed Hz. Âişe'den toplam 4 hadis rivayet etmiş ve bu rivayetlerin tamamı oğlu Muhammed vasıtasıyla gelmiştir (İbn Sa'd, 1990, 8:355; Mizzî, 1992, 35:395; Zehebî, 1992, 2:529; İbn Hacer, 1907, 12:484). İbn Hacer onun hakkında "üçüncü tabakadandır, *makbûldür*" demiştir (İbn Hacer, 1991, 758).

İbn Mâce, Ümmü Muhammed b. es-Sâib'ten Rasûlullah'ın ev halkından birisinin sıtma hastalığına yakalandığı zaman hasâ (muhallebiye benzer bulamaç) çorbası içmesini tavsiye ettiğine dair bir rivayeti *Sünen*'de zikretmiştir (İbn Mâce, "Tıb", 5).

Rivayet hakkında olumsuz bir değerlendirme olmaması ve ravinin hadis hafızı İbn Hacer tarafından *makbûl* olarak nitelenmesi sebebiyle *sahih* olduğunu söylemek mümkündür.

Bu rivayet, Tirmizî'de aynı isnad ve metinle gelmiş (Tirmizî, "Tıb", 3) ve Tirmizî ona *hasen sahih* hükmünü vermiştir (Tirmizî, 4:384). Ümmü Muhammed b. es-Sâib'in İbn Mâce ve Tirmizî dışında Kütüb-i sitte'nin herhangi bir eserinde rivayeti yer almamaktadır

Külsüm (ö.?)

Kendisine Külsüm el-Kuraşî de denilmektedir. Üçüncü tabakadandır. Hali bilinmemektedir (İbn Hacer, 1991, 752). *Meçhûlü'l-hâl* olan bu ravi yoluyla İbn Mâce *Sünen*'de Hz. Âişe'den bir rivayet nakletmiştir. Bu rivayetin senedinde ravinin adı "İmraetün min Kureyş (yükâlû lehâ Külsüm)" şeklinde zikredilmiştir. Rivayet de Hz. Peygamber'in ev halkından birisinin sıtma hastalığına tutulduğu zaman hasâ çorbası içmesini tavsiye ettiğini bildirmektedir. Ancak burada ziyade olarak "ev halkından birisi hasta olduğu zaman iki taraftan biri bitinceye, yâni iyileşinceye veya ölünceye kadar telbîne (hasâ) çömleği devamlı ateş üstünde olurdu" şeklinde bir bilgi mevcuttur (İbn Mâce, "Tıb", 5¹⁹).

Rivayet Külsüm'üm *meçhûlü'l-hâl* olması nedeniyle *zayıftır*.

Görüldüğü üzere hem Ümmü Muhammed b. es-Sâib hem de Külsüm el-Kuraşî'nin rivayetleri Hz. Peygamber'in hanesinde olup bitenleri Hz. Âişe tarafından bu iki kadın öğrencisi vasıtasıyla bizlere aktarılmıştır.

Kütüb-i sitte'de Külsüm'den sadece İbn Mâce rivayette bulunmuştur.

Ümmü Sâlim er-Râsibiyye (ö.?)

Kaynaklarda tam adı Ümmü Sâlim bnt. Mâlik er-Râsibiyye el-Basriyye şeklinde geçmektedir. Abid bir kadın olduğu söylenmektedir. Ebû Hilal er-Râsibî'den nakledildiğine göre 17 kez Basra'da ihrama girip hacca gitmiştir. Hz. Âişe'den sütün faziletine dair rivayette bulunmuş, kendisinden de mevlası Cafer b. Bürd el-Râsibî nakilde bulunmuştur. Ümmü Sâlim'in rivayet ettiği

¹⁹ Bu rivayetin senedinde ravinin adı "İmraetün min Kureyş (yükâlû lehâ Külsüm)" şeklinde zikredilmiştir.

5 hadisin 3'ü Cafer b. Bürd tarafından nakledilmiştir (Mizzî, 1992, 35:362; Zehebî, 1992, 2:525; İbn Hacer, 1907, 12:470). Cafer ondan olan rivayetinde teferrüd etmiştir (Zehebî, t.y., 4:612). İbn Hacer ise *makbûl* bir ravi olduğunu belirtmiştir (İbn Hacer, 1991, 756).

İbn Mâce, Ümmü Sâlim bnt. Mâlik er-Râsibiyye'den Hz. Âişe tarihiyle sütte bereket olduğunu bildiren bir rivayet nakletmiştir (İbn Mâce, "Et'ime", 35).

İbn Hacer her ne kadar *makbûl* demişse de Şuayb Arnaud Zehebî'nin onu *meçhûlâtan* saydığını söylemiş ve rivayetın isnadının *zayıf* olduğunu belirtmiştir (İbn Mâce, 2009, 4:434).

Kütüb-i sitte'de sadece İbn Mâce kendisinden rivayette bulunmuştur. Yani İbn Mâce'nin Kütüb-i sitteye zevâidindendir.

Zeyneb es-Sehmiyye (ö.?)

Tam adı Zeyneb bnt. Muhammed b. Abdullah b. Amr b. el-Âs'tır. Amr b. Şuayb'ın halasıdır. Hz. Âişe'den hadis öğrenerek nakletmiştir. Yeğeni Amr b. Şu'ayb da kendisinden nakilde bulunmuştur (Mizzî, 1992, 35:189-190; Zehebî, 1992, 2:525; t.y., 2:108; İbn Hacer, 1907, 12:422).

İbn Hibbân onu *es-Sikat*'ta zikretmiştir. Fakat Dârekutnî "*meçhûldür, onunla ihticâc edilmez*" demiştir. İbn Abdilber de Dârekutnî ile aynı görüştedir (İbn Hacer, 1907, 12:422). İbn Hacer "*لا يعرف حالها*" (hali bilinmiyor) ifadesini kullanmıştır (İbn Hacer, 1991, 747). Bu sebeple rivayeti de *zayıftır*.

İbn Mâce, Zeyneb es-Sehmiyye'den Rasûlullah'ın hanımlarını öptükten sonra abdest tazelemediğini bildiren bir rivayet nakletmiştir (İbn Mâce, "Tahâret", 69).

Hanefî fıkhında abdestli iken kişinin eşini öpmesinin abdesti bozmayacağına uygulamanın kaynaklarından biri de bu rivayettir. Hz. Peygamber ve eşlerine dair bu özel bilgi bize Zeyneb es-Sehmiyye vasıtasıyla Hz. Âişe'den gelmektedir.

Zeyneb es-Sehmiyye'yi Dârekutnî, İbn Abdilber ve İbn Hacer'in *meçhûl* olarak nitelemesi sebebiyle bu rivayet *zayıftır*.

Kütüb-i sitte'de İbn Mâce dışında ondan rivayette bulunan kimse olmamıştır.

Buraya kadar İbn Mâce'nin *Sünen*'inde Hz. Âişe'den hadis rivayet eden kadın ravilerin isimleri, biyografik bilgileri, kaç hadis rivayet ettikleri ve bu hadislerin muhteva, kaynak ve sıhhat değerleri üzerinde detaylı olarak duruldu. Şimdi de bütün bu verilerin bir arada görülebilmesi ve daha iyi yorumlanabilmesi için oluşturulan tabloya yer verildi. Tablodaki verilerin sonuç kısmında ayrıntılı olarak değerlendirileceği için tekrara girmek adına burada tablonun değerlendirmesi yapılmayacaktır.

Tablo: Ravilerin Sünen-i İbn Mâce'nin Yanı Sıra Kütüb-i sitte'nin Diğer Eserlerinde Yer Alan Rivayetlerinin Analizi

S. No	Ravi Adı	Cerh ve Ta'dil Durumu	Sünen'de Yer Alan Rivayet Sayısı	Sünen'de Yer Alan Rivayet/lerin Sıhhat Durumu ²⁰	Kütüb-i sitte'nin Diğer Eserlerinde Yer Alan Rivayetlerinin Sayısal Dağılımı					Toplam Rivayet Sayısı
					Buhârî	Müslim	Ebû Dâvûd	Tirmizî	Nesâî	
1.	Ümmü Külsüm bnt. Ebî Bekr es-Sıddîk (ö. 58/678)	<i>Sika</i>	1	<i>Sahîh</i>	-	1	-	-	1	3
2.	Hafsa bnt. Abdurrahman (ö. 80/699)	<i>Sika</i>	1	<i>Kavî</i> ²¹	-	-	2	2	-	5
3.	Muâze el-Adeviyye (ö. 83/702)	<i>Sika, hüccet</i>	4	<i>Sahîh</i>	3	9	5	4	7	33
4.	Safiyye bnt. Ebî Ubeyd (ö. 90/709) ²²	<i>Sika</i>	1	<i>Sahîh</i>	1	3	3	-	3	11
5.	Âişe bnt. Talha (ö. 101/719)	<i>Sika, hüccet</i>	3	2 <i>Sahîh</i> 1 <i>Zayıf</i> ²³	5	5	5	4	9	31
6.	Amre bnt. Abdurrahman (ö. 106/724)	<i>Sika, hüccet</i>	25	11 <i>Sahîh</i> 3 <i>Hasen</i> 11 <i>Zayıf</i> ²⁴	40	39	38	14	52	208
7.	'Ammetü 'Umâre b. 'Umeyr	Hakkında cerh-ta'dil bilgisi yoktur.	1	<i>Zayıf</i>	-	-	2	1	2	6
8.	Bünâne bnt. Yezid el-Abşemiyye	<i>Meçhûl</i>	1	<i>Zayıf</i>	-	-	-	-	-	1
9.	Külsüm	<i>Meçhûlü'l-hâl</i>	1	<i>Zayıf</i>	-	-	-	-	-	1
10.	Meymûne bnt. el-Velîd	<i>Sika</i>	1	<i>Zayıf</i> ²⁵	-	-	1	-	-	2

²⁰ Rivayetlerin sıhhati konusunda önceliğimiz kadın ravilerin cerh-ta'dil durumu ile ilgilidir. Kadın ravilerden kaynaklanmayan zayıflık durumunu tabloda ayrıca belirttik.

²¹ Şuayb Arnaud (bundan sonra Ş. A. şeklinde kısaltılarak verilecektir) isnadda yer alan Abdullah b. Osman hakkında "sadiük", "lâ be'se bihi" denildiğini aktararak isnadı kavî demiştir (İbn Mâce, 2009, 4:335).

²² İbn Abdilber ve İbn Hacer sahâbi olduğu kanaatindedir.

²³ Rivayetin isnadında yer alan Sâlih b. Musa'nın *metrük* oluşu sebebiyle aşırı zayıftır. (İbn Mâce, 2009, 5:297)

²⁴ Ş. A., bu 25 rivayetin 9'unun - senedlerinde yer alan Hârîse sebebiyle - *zayıf* olduğunu söylemiştir (İbn Mâce, 2009, 1:240; 2:6, 7, 49, 172; 3:12, 211, 246, 533). On süt emzirme ve recm ile ilgili ayetlerin bulunduğu sayfaları keçinin yediğini belirten rivayete, senedde yer alan Muhammed b. İshak'ın teferrüd etmesi sebebiyle *sahîh* değildir demiştir (İbn Mâce, 2009, 3:125). Zina eden cariye'nin celde ile cezalandırılması ve bu suçu üçüncü kez işlemesi halinde satılması gerektiğini vurgulayan rivayette yer alan Ammâr b. Ebî Ferve'nin *meçhûl* oluşu sebebiyle bu hadisin *zayıf* olduğunu söylemiştir (İbn Mâce, 2009, 3:598).

²⁵ Ş. A. bu rivayetin senedinde bulunan Abdullah b. Yahya'nın zayıf, Ümmü İbn Ebî Müleyke'nin ise *meçhûl* oluşu nedeniyle *zayıf* olduğunu söylemiştir (İbn Mâce, 2009, 1:217).

11.	Müseyke el-Mekkiyye	<i>Meçhûlü'l-hâl</i>	2	<i>Zayıf</i>	-	-	1	1	-	4
12.	Rumeyse	<i>Meçhûl</i>	1	<i>Zayıf</i>	-	-	-	-	-	1
13.	Safiyye bnt. el-Hâris	<i>Sika</i>	1	<i>Hasen</i> ²⁶	-	-	1	1	-	3
14.	Safiyye bnt. Şeybe ²⁷	<i>Sika</i>	5	<i>3 Sahih 1 Hasen</i> ²⁸ <i>1 Zayıf</i> ²⁹	10	12	13	2	8	50
15.	Sâibe	<i>Makbûl</i>	1	<i>Zayıf</i> ³⁰	-	-	-	-	-	1
16.	Sümeyye	<i>Meçhûlü'l-hâl</i>	1	<i>Zayıf</i>	-	-	1	-	-	2
17.	Ümmü Bekr	<i>Meçhûlü'l-hâl</i>		<i>Zayıf</i>	-	-	1	-	-	2
18.	Ümmü Muhammed	<i>Meçhûl</i>	1	<i>Zayıf</i>	-	-	2	1	-	4
19.	Ümmü Muhammed b. Abdirrahman b. Sevbân	<i>Sika, makbûl</i>	1	<i>Sahih</i>	-	-	1	-	1	3
20.	Ümmü Muhammed b. es-Sâib	<i>3. Tabakadan , Makbûl</i>	1	<i>Sahih</i>	-	-	-	1	-	2
21.	Ümmü Sâlim er-Râsibiyye	<i>Makbûl</i>	1	<i>Zayıf</i> ³¹	-	-	-	-	-	1
22.	Zeyneb es-Selmiyye	<i>Meçhûlü'l-hâl, meçhûl, sika</i>	1	<i>Zayıf</i>	-	-	-	-	-	1

²⁶ Ş. A. isnadı *hasen* demiştir. (İbn Mâce, 2009, 1:417).

²⁷ Sahâbi veya tâbi olduğuna dair farklı görüşler vardır.

²⁸ Ş. A., Rasûlullah'ın her durumda Allah'a hamd ettiği rivayet için ise senedde yer alan Züheyr b. Muhammed hakkındaki değerlendirmenin *lâ be'se bihi* olduğunu belirtmiş, bu hadisi kuvvetlendiren iki şahidin olmasından ötürü *hasen liğayrihi* demiştir (İbn Mâce, 2009, 4:713).

²⁹ Ş. A. zorlama altında iken yapılan boşama ile azat etmenin geçersiz olduğuna dair rivayetin senedde yer alan Ubeyd b. Ebî Salih nedeniyle *zayıf* olduğunu söylemiştir (İbn Mâce, 2009, 3:201).

³⁰ Ş. A. Sâibe Mevlâtü'l-Fâkihe'nin cehâleti nedeniyle isnadı *zayıf* demiştir (İbn Mâce, 2009, 4:381).

³¹ İbn Hacer her ne kadar *makbûl* demişse de Ş. A. Zehebi'nin onu meçhul kimselerden saydığını söylemiş ve rivayetin isnadının *zayıf* olduğunu belirtmiştir (İbn Mâce, 2009, 4:434).

Sonuç

Bu çalışma, hadis tarihinde kadınların konumunu ve özellikle Hz. Âişe'nin ilim dünyasındaki etkisini, İbn Mâce'nin *Sünen*'inde ondan rivayette bulunan kadın raviler üzerinden incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda ulaşılan bulgular, hem Hz. Âişe'nin ilmî otoritesini hem de kadın muhaddislerin erken dönem İslâm toplumundaki aktif rollerini nicel, nitel ve istatistiksel yönleriyle ortaya koymaktadır.

İlk olarak tespit edilen veriler Hz. Âişe'nin İslâmî ilimler tarihinde sadece bir "hadis ravisi" değil, aynı zamanda bir müçtehide ve fakîhe olarak da öncü bir figür olduğunu göstermektedir. Kaynaklarda onun doğrudan veya dolaylı biçimde 200'ün üzerinde öğrencisi olduğu, bu öğrencilerden 118'inin kadın olduğu belirtilmektedir. Bu sayı, sahâbe ve tâbiîn döneminde hadis öğrenimi ve öğretiminde erkeklerin yanı sıra kadınların da belli ölçülerde var olduklarını göstermesi bakımından önemlidir.

Bu öğrenciler arasında İbn Mâce'nin *Sünen*'inde yer alan kadın raviler üzerine yapılan incelemede, Hz. Âişe'den hadis rivayet eden 22 kadın ravi tespit edilmiştir. Bu 22 ravinin toplam 56 rivayeti *Sünen*'de yer almaktadır. Söz konusu 56 rivayetin 25'i tek başına 'Amre bnt. 'Abdurrahman aracılığıyla nakledilmiş olup, bu oran toplam rivayetlerin yaklaşık % 45'ine denk gelmektedir. Bu istatistik, 'Amre'nin Hz. Âişe'nin en güvenilir ve en üretken öğrencilerinden biri olduğunu göstermektedir. Kalan rivayetlerin 5'i Safiyye bnt. Şeybe, 4'ü Muâze el-Adeviyye, 3'ü Âişe bnt. Talha, 2'si Müseyke el-Mekkiyye tarafından rivaye edilirken, geri kalan 17 rivayet 17 ravi tarafından nakledilmiştir. 'Amre bnt. 'Abdurrahman'ın rivayetlerinin dışında kalan 31 rivayet ise diğer 21 kadın ravi arasında dağılmış olup, bu da ortalama olarak her birinin İbn Mâce tarafından yaklaşık 1,4 rivayete temsil edildiğini ortaya koymaktadır.

Hadislerin içerik analizine bakıldığında, rivayetlerin büyük çoğunluğunun ibadet, temizlik, oruç, hac, hayız, gusül, tesettür, evlilik, ahlâk ve duâ gibi günlük hayata ve özellikle kadınlara özgü konular etrafında toplandığı görülmektedir. Bu dağılım, kadın ravilerin Hz. Peygamber'in özel hayatına, ibadet pratiklerine ve mahrem alanlara dair hadislerin aktarımında vazgeçilmez bir rol üstlendiklerini açıkça göstermektedir. Kadın raviler özellikle Hz. Peygamber'in aile içi uygulamalarına dair bilgi aktarımında birincil kaynak konumundadır. Bu durum hem hadislerin içeriğinin çeşitliliğini hem de kadınların ilmî alanlardaki görünürliğini artırmıştır.

Sihhat yönünden yapılan değerlendirmelere göre, İbn Mâce'nin *Sünen*'inde Hz. Âişe'den rivayette bulunan kadın ravilerin rivayetlerinin yaklaşık % 40'ı *sahîh* veya *hasen*, % 60'ı ise *zayıf*, olarak nitelendirilmiştir. Ancak burada dikkat çekici olan zayıflık oranının önemli bir kısmının bahis konusu kadın ravilerden değil, onların öğrencilerinden ya da isnatta yer alan diğer ravilerden kaynaklanıyor olmasıdır. Nitekim cerh-ta'dîl âlimleri, ravilerin % 68'ini *sika* (güvenilir) ve *hüccet* (rivayetleri delil olarak alınabilir) olarak nitelendirmiştir. Örneğin Yahya b. Maîn, İclî, İbn Hibbân ve Ali b. el-Medîni gibi önde gelen otoriteler; 'Amre bnt. Abdurrahman, Hafsa bnt. Abdurrahman, Safiyye bnt. Ebû Ubeyd ve Âişe bnt. Talha gibi isimlerin rivayetlerini oldukça güvenilir bulmuşlardır. Ravilerin % 32'si ise *meçhûl* olmaları (haklarında bilgi bulunmaması) sebebiyle *zayıf* olarak nitelendirilmiştir.

Sünen'deki 22 kadın raviden 15'inin rivayetleri aynı zamanda Kütüb-i sitte'nin diğer beş müellifi tarafından da nakledilmiştir. Özellikle 'Amre bnt. 'Abdurrahman'dan Buhârî 40, Müslim 39, Ebû Dâvûd 38, Tirmizî 14 ve Nesâî 52 rivayet nakletmiştir. Bu veriler, kadın ravilerin sadece İbn Mâce'nin eserinde değil, hadis külliyyatının genelinde de önemli bir yer tuttuğunu ortaya koymaktadır. Böylece İbn Mâce'nin *Sünen*'inde tespit edilen kadın ravi zinciri, hadis geleneğinde süreklilik ve güvenilirlik göstergesi olmuştur.

Hadislerin muhtevası açısından bakıldığında bu rivayetlerin bir kısmı günümüz İslâm hukukunda ve ibadet pratiğinde hâlâ belirleyici rol oynamaktadır. Örneğin Hafsa bnt. Abdurrahman

vasıtasıyla gelen erkek çocuk için iki, kız çocuk için bir koyunun kesilmesini tavsiye eden akîka hadisi, Hanefi mezhebi dışındaki mezhepler için delil teşkil etmiştir. - Hanefiler ise İbn Abbâs tarafından rivayet edilen, Hz. Peygamber'in torunları Hasan ile Hüseyin için birer koç kestiğine dair hadisi delil almışlar ve akîkayı sünnet değil müstehab olarak görmüşlerdir. – Bu durumu, cahiliye döneminde erkek çocuklar için bir akîka kurbanı kesilirken kız çocukları için kesilmemesinin Hz. Peygamber tarafından “ıslâh” edilmesi olarak izah etmek mümkündür. O, kız çocuğu için de bir kurban kesilmesini, erkek çocuğu için ise iki kurban kesilmesini tavsiye etmiştir. Ancak, torunları için birer adet kurban kesmiş ve bazı hadislerinde bir adet kurban kesilmesini tavsiye etmiştir. Yine Muâze el-Adeviyye kanalıyla nakledilen hayız ve oruçla ilgili rivayetler, kadınlara dair fikhî hükümlerin temel kaynakları arasında yer alır. Safiyye bnt. el-Hâris'in rivayetiyle ortaya konan “kadının başörtüsüz namazının kabul edilmeyeceği” hükmü, tesettür konusundaki dinî içtihatların temel referanslarından biridir. Recm cezasının Kur'ân'da lafzen yer almaması, rivayetlerin farklılığı ve âhâd oluşu ile recm ayetlerini içeren sayfaların bir keçi tarafından yenildiği rivayetleri göz önüne alındığında, İslam hukuku, Hadis ilmi ve Kur'ân ilimleri açısından sübutu tartışmalı bir hüküm olarak ortaya çıkmakta ve ceza uygulamalarının metodolojik temellerinin yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu örnekler, kadın ravilerin sadece hadis rivayetinde değil, İslâm hukukunun şekillenmesinde de etkin roller üstlendiklerini kanıtlamaktadır.

Çalışmanın nicel bulgularına ek olarak nitel analizler de kadın ravilerin ilmî kişilikleri hakkında önemli sonuçlar ortaya koymaktadır. Bu kadınlar sadece hadis nakleden kimseler değil, aynı zamanda ilim halkaları düzenleyen, öğrenciler yetiştiren ve fetva verebilen âlimelerdir. Nitekim 'Amre bnt. Abdurrahman, dönemin halifesi Ömer b. Abdülaziz tarafından “Hz. Âişe'nin hadislerini en iyi bilen kişi” olarak övülmüş ve hadislerin yazıya geçirilmesi sürecinde onun rivayetlerinin özellikle toplanması istenmiştir. Bu durum, bazı kadın muhaddislerin hadis ilminde önemli bir yer işgal ettiklerinin bir göstergesi sayılabilir.

Ayrıca, yapılan karşılaştırmalı analizler, kadın ravilerin rivayet ettiği hadislerin konusal çeşitliliğinin erkek ravilerden farklılaştığını da ortaya koymuştur. Kadın raviler daha çok aile, ibadet, temizlik ve ahlâk konularına odaklanırken, erkek raviler genellikle siyaset, cihâd, miras ve kamu hukuku temalarında yoğunlaşmıştır. Bu fark, İslâm geleneğinde bilgi üretiminin toplumsal cinsiyetle ilişkilendirilen alanlara göre farklılaştığını, ancak her iki grubun da bütüncül bir ilmî sistemin parçası olduğunu göstermektedir. Tarihsel bağlam içinde değerlendirildiğinde, bu bulgular, İslâm'ın ilk yüzyıllarında kadınların eğitimde, öğretimde ve ilim üretiminde aktif rol oynadıklarını, zamanla bu görünürlüğün toplumsal ve kültürel nedenlerle azaldığını göstermektedir. Ancak İbn Mâce'nin *Sünen*'inde tespit edilen bu 22 kadın ravi, erken dönem İslâm toplumlarında kadınların dinî bilgi aktarımında ne denli etkili olduklarını ve bu etkinliğin klasik hadis literatürüne kalıcı biçimde yansıtıldığını kanıtlamaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma, Hz. Âişe'nin hadis ilmindeki otoritesinin sadece kendi rivayetleriyle değil, yetiştirdiği öğrenciler aracılığıyla da devam ettiğini göstermektedir. Onun ilmî mirası, kadın ravilerin sayısal çokluğu, rivayetlerinin güvenilirliği ve tematik çeşitliliği ile somutlaşmıştır. Bu bağlamda Hz. Âişe'nin öğrencileri sadece bilgi aktaran değil, rivayet ve dirayet yönleriyle hadis ilminin şekillenmesine katkı sunan kişiler olarak düşünülebileceği söylenebilir.

Günümüz hadis çalışmalarında bu tür araştırmalar, kadın muhaddislerin görünürlüğünü artırmakta, cinsiyet temelli bilgi aktarımına dair modern önyargıları kırmakta ve klasik hadis geleneğini daha kapsayıcı biçimde yeniden okumaya imkân tanımaktadır. İbn Mâce'nin *Sünen*'inde yer alan bu veriler, kadınların ilmî mirasının sadece tarihî bir olgu değil, aynı zamanda çağdaş dinî bilginin yeniden inşasında dikkate alınması gereken temel bir unsur olduğunu göstermektedir.

Son tahlilde, Hz. Âişe'den rivayette bulunan kadın râviler üzerine yapılan bu inceleme, İslâm'ın erken döneminde kadınların ilmî üretimdeki rollerine dair tarihsel ve istatistiksel verilerin

---

değerlendirilmesini içermekte, elde edilen bulgular, hadis rivayet geleneğinde kadınların yeri ve konumuna dair tartışmalara katkı sağlamaktadır.

Bu çalışma, Hz. Âişe'den hadis rivayet eden kadın tâbî râvîlerle sınırlı tutulmuştur. İlerleyen araştırmalarda, İbn Mâce'nin *Sünen*'inde yer alan, özellikle Hz. Peygamber'in eşleri ve onların etrafında şekillenen kadın sahâbîlerin, kadın talebeleriyle kurdukları ilim halkaları ve bu râvîler aracılığıyla nakledilen başta kadınlarla ilgili meseleler olmak üzere ibadet, ahkâm, mahremiyet ve aile hayatı gibi konuları içeren rivayetlerin muhteva, sıhhat ve yer aldığı kaynaklar açısından tahlili, kadınların hadis ilmindeki ilmî ve sosyal rollerini daha bütüncül biçimde ortaya koyacaktır.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Araştırmacıların katkı oranı beyanı / Contribution rate statement of researchers:

1. Yazar/First author %50.

2. Yazar/Second author %50.

2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).

Kaynakça

- Aydınlı, A. (1991). Amre bnt. Abdurrahman. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3. Cilt. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Belâzûrî, E. A. Y. (t.y.). *Ensâbü'l-eşrâf*. (Tahkik: Muhammed Hamidullah). Dâru'l-Maârif.
- Bolelli, N. (1998). *Kadınların hadis ilmindeki yeri*. MÜİFAV Yayınları.
- Buhârî, E. M. (2001). *el-Câmiu's-sahîh*. (Neşreden: M. Züheyr b. Nasr). Dâru Tavki'n-Necât.
- Bûsîrî, A. E. (t.y.). *Misbâhu'z-züçâce fî zevâ'idi İbn Mâce*. (Tahkik: Musa Muhammed Ali – İzzet Ali Atiyye). Dâru'l-Kütübi'l-İslâmiyye.
- Çakan, İ.L. (2013). *Hadis edebiyatı*. MÜİFAV Yayınları.
- Demirci, M. (2000). Nesih bağlamında recim ayeti sorunu. *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 18. 101-119.
- Ebû Dâvûd, S. E. (2009). *es-Sünen*. (Neşreden: Ş. Arnaud – M. K. Karabelli). Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye.
- Ebû Nuaym A. A. İshâk. (1998). *Ma'rifetü's-sahâbe*. (Tahkik: Â. Y. el-Ğazzâvî). Dârü'l-Vatan.
- Emiroğlu, N. (2017). Kadınların hadis okuttuğu mekânlar: el-Câmiu'l-muzafferî örneği. *İslam Araştırmaları Dergisi*, (37), 33-70. <https://doi.org/10.26570/isad.326840>
- Erdim, S. (2014). Buhârî'nin el-Câmiu's-sahîh'inde rivâyeti bulunan kadın sahâbiler. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 9(5), 849-866.
- Eren, M. (2003). Kadınların hadis ilmine katkıları. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 44(1), 83-110. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000000124.
- Erman, U. (2019). Cerh açısından kadın râviler. *Şarkiyat*. 11(2), 989-1006. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.574066>.
- Fayda, M. (1989). Âişe. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2. Cilt. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Gökmenoğlu, H. T. (2003). Kur'an'ı Kerim'de olmayan ve onunla çelişen ceza: recm. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*. 2, 117-129.
- Hasanov, E. (2008). Yahudi şeriatında recm cezası. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*. 12. 183-200.
- Hatiboğlu, M. S. (1973). Hazret-i Âişe'nin hadis tenkidciliği. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları*. 117, 59-74.
- İbn Hacer, E. Ş. A. (1907). *Tehzîbü't-tehzîb*. Matbaatu Dâireti'l-Maârifî'n-Nizâmiyye.
- İbn Hacer, E. Ş. A. (1991). *Takrîbü't-tehzîb*. (Tahkik: M. Avvâme). Dâru'r-Reşîd.
- İbn Hacer, E. Ş. A. (1995). *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*. (Tahkik: Â. A. Abdülmevcûd – A. M. Muavviz). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Hacer, E. Ş. A. (2002). *Lisânü'l-mîzân*. (Tahkik: A. Ebû Ğudde). Mektebetü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye.
- İbn Hallikân, E. Ş. A. (1900). *Vefeyâtü'l-a'yân*. (Tahkik: İ. Abbas). Dâru Sâder.
- İbn Mâce, E. M. Y. (2009). *es-Sünen*. (Neşreden: Ş. Arnaud). Dâru Risâleti'l-Âlemiyye.

- İbn Sa'd, E. M. S. (1990). *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. (Tahkik: M. A. Ata'). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbnü'l-Esîr, E. M. M. (1994). *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*. (Tahkik: A. M. Muavviz – Â. A. Abdülmevcud). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Kandemir, M. Y. (2006). Münzirî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32. Cilt. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karagözoğlu, M. M. (2016). Women and the transmission of religious knowledge in Islam - Asma Sayeed. *İslam Araştırmaları Dergisi* (36), 187-190. <https://doi.org/10.26570/isad.327261>
- Kartal, A. (2021). Hadis ilminde kadın muhaddislerin lakapları üzerine bir inceleme. *EKEV Akademi Dergisi* (86), 91-112.
- Key, M. (2023). İslam hukukunda recm cezasının sübutu üzerine bir değerlendirme. *Ahi Evran İslami İlimler Fakültesi Dergisi*. 1. 21-37.
- Kotan, Sehal D. (2019). *Kadın sahabîlerin rivayetlerinin değerlendirilmesi*. [Doktora tezi] Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kotan, Sehal D. Varlık. (2020). Ahmed B. Hanbel ve Tayâlisî Müsned'lerinde rivayeti bulunan kadın sahabîlerin rivayetlerinin değerlendirilmesi. *Milel ve Nihal* 17/1. 137-165. <https://doi.org/10.17131/milel.716955>.
- Kurt, R. (2017). Münzirî'nin (v. 656/1258) hadis aldığı kadın hocaları hakkında bir değerlendirme (et-tekmile özelinde). *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29, 193-225.
- Mizzî, E. C. Y. (1992). *Tehzîbü'l-kemâl fî esmâi'r-ricâl*. (Tahkik: B. Avvâd). Müessesetü'r-Risâle.
- Müslim, E. M. H. (1991). *es-Sahîh*. (Neşreden: M. F. Abdülbâkî). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Nesâî, E. A. Ş. (1986). *es-Sünen*. (Tahkik: A. Ebû Ğudde). Mektebü'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye.
- Özafşar, M. E. (2000). Hadis tarihinde kadın gerçeği üzerine. *İslami Araştırmalar Dergisi*. 13(2). 189-202.
- Soyal Şenol, Ş. (2024). Kadın Tâbiî Râvilerin Hadis İlmindeki Yeri. *HADITH* 12, 153-159. <https://doi.org/10.61218/hadith.1450816>.
- Tirmizî, M. İ. *es-Sünen*. (1962). (Neşreden: A. M. Şâkir vd.). Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.
- Tan, Z. (2011). Kur'an Öncesi Arap Toplumunun Örf ve Adetlerini Bilmenin Kur'an'ı Anlamadaki Rolü: Kurban Örneği (II). *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 32(32), 143-184.
- Tapan, N. (2022). "Akika'da Erkek Çocuk İçin İki, Kız Çocuk İçin Bir Koyun Kesilmesini Bildiren Hadis Üzerine İnceleme". *Nisar* 1, 29-63.
- Uslan, P. (2003). *Hiz. Aişe'nin bayan öğrencileri*. [Yüksek lisans tezi] Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Varlık, S. D. (2022). el-Vefâ bi-esmâi'n-nisâ: mevsû'atü terâcimi a'lâmi'n-nisâ' fî hadîsi'n-nebevyyi'ş-şerîf Muhammed Ekrem en-Nedvî, I-XLIII, Dâru'l-Minhâc 2021. *Hadis Tetkikleri Dergisi*. 20(1), 179-183.
- Velioglu, N. (2014). *Hiz. Aişe'nin hadis ilmindeki yeri ve metin tenkidindeki yöntemleri*. [Yüksek lisans tezi] Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yalçın, M. F. (2018). Memlükler döneminde ilmî hayatta bir kadın: Meryem el-Ezraiyye. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* (50), 295-319. <https://doi.org/10.29288/ilted.454677>

-
- Yılmaz, M. (2016). Hz. Peygamber dönemi ve sonrasında kadın âlimlerin hadis ilmine katkıları (Memlükler dönemine kadar). *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD) = International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*. 2(1), 378-388.
- Zehebî, E. Ŗ. M. (1984). *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. (Tahkik: Ŗ. Arnaud – M. Naîm). Müessesetu'r-Risâle.
- Zehebî, E. Ŗ. M. (1992). *el-Kâşif fi ma'rifeti men lehû rivâyetün fi'l-kütübi's-sitte*. (Tahkik: M. Avvâme – A. M. N. el-Hatîb) Dâru'l-Kible.
- Zehebî, E. Ŗ. M. (2003). *Târihu'l-islâm ve vefeyâtü'l-meşâhîri ve'l-a'lâm*. (Tahkik: B. A. Ma'rûf). Dâru'l-Garbi'l-İslâmî.
- Zehebî, E. Ŗ. M. (t.y.). *Tezkiratü'l-huffâz*. Dâru'l-Kütübi'l İlmiyye.
- Zehebî, E. Ŗ. M. (t.y.). *Mîzânü'l-i'tidâl*. (Tahkik: A. M. el-Bicâvî). Dâru'l-Ma'rife.